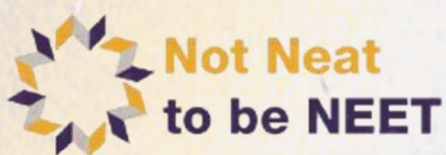

Co-funded by
the European Union

Ministarstvo
regionalno-investicionog
razvoja i saradnje sa
nevladinim organizacijama

MLADI SA SMANJENIM MOGUĆNOSTIMA U CRNOJ GORI

Local Democracy
Agency Mostar

NVO Glas
NEKA SE I Tvoj glas čuje!

Center for Bridging Communities

Impressum

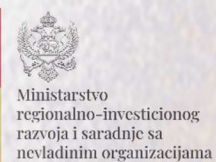
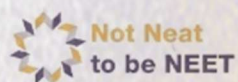
Naslov: Mladi sa smanjenim mogućnostima u Crnoj Gori

Izdavač: Nevladina organizacija „Glas“ (NVO GLAS) Podgorica

Za izdavača: Milica Dedić

Autor: Željko Vukčević

Datum izdavanja: 20. mart 2025. godine

Sadržaj

Summary	3
Sažetak	5
Uvod.....	7
Metodologija	7
NEET i mladi sa smanjenim mogućnostima	9
Mladi u Crnoj Gori.....	12
Pravni i strateški okvir za omladinske politike u Crnoj Gori.....	15
EU okvir omladinskih politika	17
Stavovi mladih i omladinskih radnika	19
Mladi u formalnom i neformalnom obrazovanju	20
Mladi i zapošljavanje	22
Omladinski projekti i inkluzivnost mladih sa smanjenim mogućnostima	24
Prepreke/barijere za učešće mladih u omladinskim projektima i aktivnostima	29
Preporuke	36
Bibliografija	38

Summary

The research on the position of young people with fewer opportunities in Montenegro was conducted to gather essential data and present the status and challenges faced by this specific group within the NEET population in Montenegro. The study is based on an analysis of the existing national legal and strategic framework, international obligations, data collected from two focus groups with youth workers and young people, as well as an online survey completed by 83 young individuals from all three regions of Montenegro. The vast majority of survey participants come from Montenegrin cities with more than 50,000 inhabitants, a slightly smaller number from cities with fewer than 50,000 inhabitants, and the smallest number from rural and village areas.

The analysis of the legal and strategic framework revealed a clear need for amendments to existing public policies regulating the position of young people in Montenegro. The primary focus is on recognizing NEET youth, specifically those with fewer opportunities, within these policies by identifying the specific challenges they face and defining concrete solutions to improve their status, with particular emphasis on formal and non-formal education and employment.

Regarding the participation of young people in formal and non-formal education in Montenegro, the youth survey revealed that nearly three-fifths of respondents are attending higher education institutions, while 12% are currently in the secondary education system. In contrast, slightly more than one-fifth of respondents are not engaged in any form of formal or non-formal education, and 8.4% are currently in non-formal education programs. The vast majority of respondents indicated that they had participated in some form of non-formal education in the past, while one-fifth had not had the opportunity to take part in such programs. The focus group with young people highlighted significant differences in participation in formal and non-formal education between members of the majority population and those from minority communities, primarily Roma and Egyptian (RE) youth. While all majority population participants had completed primary and secondary education and were either beginning or completing higher education, RE youth had only completed primary education. This underscores the various barriers and intersectional discrimination RE youth face within the Montenegrin education system.

The majority of surveyed youth are currently employed (68.7%). However, the fact that nearly one-third of respondents are unemployed indicates a significant number of young people experiencing economic instability. This contributes to the loss of human capital, as prolonged unemployment prevents young individuals from gaining essential work experience and developing professional skills. The study also found substantial differences between young people from the majority population and RE youth, particularly in terms of employment status. A significant portion of RE youth are informally employed or working "off the books," a situation far less common among their peers from the majority population.

Young people's awareness of opportunities to participate in youth programs or activities is at a relatively satisfactory level, with the vast majority of survey participants stating that they are informed about available opportunities. However, nearly one-third indicated that they are not aware of the possibilities for participating in youth programs and activities. Despite the significant level of awareness among young people regarding youth activities, most survey participants have not taken part in any national training, exchange, or gathering with other young people since 2021. A similar trend is observed when it comes to international youth events or activities.

The most commonly cited barriers to participation in youth events and activities include a lack of free time for engaging in such opportunities. However, a significant percentage of young people stated that they were entirely unaware of these events, preventing them from applying for participation. Additionally, financial constraints, as well as work and educational commitments, represent further obstacles to registering and taking part in youth programs.

When discussing the benefits that young people have gained from participating in national or international youth events or activities, the survey placed primary emphasis on the acquisition of problem-solving skills and the development of critical thinking among youth. Additionally, young people consider the development of personal creativity and the acquisition of communication skills to be one of the main reasons for participating in youth events and activities.

Finally, the research includes a series of recommendations aimed at improving the position of young people with fewer opportunities in all areas relevant to this population in Montenegro.

Sažetak

Istraživanje o položaju mladih sa smanjenim mogućnostima u Crnoj Gori je pripremljeno u cilju prikupljanja osnovnih podataka i predstavljanja položaja i izazova sa kojima se suočava ova specifična grupa NEET populacije u Crnoj Gori. Istraživanje je zasnovano na analizi postojećeg nacionalnog zakonskog i strateškog okvira, međunarodnih obaveza, podacima dobijenim od dvije fokus grupe sa omladinskim radnicima i mladima, kao i na onlajn anketi koju je popunilo 83 mladih iz sva tri regiona Crne Gore. Velika većina mladih koji su učestvovali u anketi dolazi iz gradova Crne Gore koji imaju više od 50,000 stanovnika, nešto manji broj iz gradova koji imaju ispod 50,000 stanovnika, odnosno najmanji broj učesnika dolazi iz seoskih i ruralnih područja.

Analiza zakonskog i strateškog okvira je pokazala jasnu potrebu za dopunama postojećih javnih politika koji regulišu položaj mladih u Crnoj Gori. Primarni akcenat je na prepoznavanju NEET mladih, odnosno mladih sa smanjenim mogućnostima u navedenim politikama, kroz prepoznavanje specifičnih problema sa kojima se ovi mladi suočavaju i definisanje konkretnih rješenja kako bi se njihov položaj unaprijedio, sa posebnim akcentom na oblasti formalnog i neformalnog obrazovanja i oblast zapošljavanja.

U pogledu učešća mladih u formalnom i neformalnom obrazovanju u Crnoj Gori, sprovedena anketa mladih je pokazala da velika većina učesnika ankete, njih skoro tri petine, pohađa ustanove visokog obrazovanja, odnosno 12% se trenutno nalazi u srednjoškolskom sistemu obrazovanja. Nasuprot tome, nešto više od jedne petine učesnika ankete ne pohađa nijedan vid formalnog ili neformalnog obrazovanja, odnosno njih 8.4 % se trenutno nalazi u neformalnom sistemu obrazovanja. Ogromna većina učesnika ankete istakla je da je u prethodnom periodu pohađala neki vid neformalnog obrazovanja, dok jedna petina nije imala priliku da uzme učešće u ovom tipu obrazovanja. Sprovedena fokus grupa sa mladima je pokazala značajne razlike u pogledu učešća u formalnom i neformalnom obrazovanju između učesnika koji su dolazili iz većinske populacije i učesnika iz manjinskih naroda, primarno pripadnika Romske i Egipćanske (RE) populacije. Dok su svi učesnici iz većinske populacije završili osnovno i srednje obrazovanje i nalaze se u početnim ili završnim fazama pohađanja jedinica visokog obrazovanja, mladi iz RE populacije su isključivo završili samo osnovno obrazovanje, pri čemu je važno ukazati na različite obilke prepreka i interseksijske diskriminacije sa kojima se suočavaju mladi iz RE populacije u okviru sistema obrazovanja u Crnoj Gori.

Većina mladih koji su uzeli učešće u anketi je trenutno zaposlena (68.7%). Međutim, procenat od skoro jedne trećine učesnika ankete koji su trenutno nezaposleni govori o značajnom broju mladih ljudi koji se nalazi u sferi ekonomske nestabilnosti, što za posljedicu ima gubitak ljudskog kapitala jer mladi ljudi koji dugo ostaju bez posla gube priliku da steknu važno radno iskustvo i razviju profesionalne vještine. I ovdje su zastupljene značajne razlike između mladih iz većinske populacije i mladih iz RE populacije, posebno kroz činjenicu da mladi iz RE populacije u većini slučajeva nisu redovno prijavljeni, odnosno „rade na crno“, što nije slučaj prilikom zapošljavanja mladih iz većinske populacije.

Informisanost mladih o mogućnostima za učešće u omladinskim programima ili aktivnostima je na relativno zadovoljavajućem nivou, gdje je velika većina učesnika ankete istakla da je informisana o dostupnim prilikama, dok je skoro jedna trećina ukazala da nije informisana o prilikama i mogućnostima za učešće u omladinskim programima i aktivnostima. Uprkos značajnom procentu informisanosti mladih o omladinskim aktivnostima, većina učesnika ankete u periodu od 2021. godine do danas, nije učestvovala u nekoj nacionalnoj obuci, razmjeni ili okupljanju u kojoj su učestvovali drugi mladi ljudi. Značajna razlika nije evidentirana ni kada govorimo o međunarodnim omladinskim događajima ili aktivnostima.

Najčešće zastupljene prepreke i barijere za učešće u omladinskim događajima i aktivnostima se odnose na nedostatak slobodnog vremena za učešće mladih u ovom tipu aktivnosti. Međutim, značajan procenat

mladih je istakao da uopšte nisu bili upoznati sa održavanjem ovih događaja, što ih je onemogućilo da se prijave za učešće u događajima ili aktivnostima. Nedostatak finansijskih sredstava za učešće i radne i obrazovne obaveze mladih predstavljaju dodatne prepreke za prijavljivanje i učešće.

Kada govorimo o benefitima koje su mladi stekli učešćem u nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima ili aktivnostima, anketa je stavila primarni akcenat na sticanje vještina za rješavanje problema i razvoj kritičkog mišljenja kod mladih. Takođe, mladi smatraju da je razvijanje lične kreativnosti i sticanje komunikacionih vještina jedan od glavnih razloga za učešće u omladinskim događajima i aktivnostima.

Na kraju, istraživanje sadrži i niz preporuka koje se odnose na unapređenje položaja mladih sa smanjenim mogućnostima u svim oblastima koje su od značaja za ovu populaciju mladih u Crnoj Gori.

Uvod

Istraživanje o položaju mladih sa smanjenim mogućnostima u Crnoj Gori je pripremljeno u okviru Erasmus+ projekta „Not Neat to be NEET“ - Nije u redu biti NEET- jačanje kapaciteta omladinskih organizacija Zapadnog Balkana za inkluzivnije projekte i punu participaciju mladih sa smanjenim mogućnostima. Projekat je fokusiran na izgradnji i jačanju kapaciteta omladinskih organizacija za osmišljavanje i implementaciju inkluzivnijih omladinskih projekata, kao i na definisanje i primjenu inkluzivnih strategija namijenjenih mladim ljudima sa smanjenim mogućnostima. Projekat se sprovodi u okviru partnerstva pet omladinskih organizacija iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova i Srbije.

Projekat se fokusira na ključne ciljeve koji su direktno povezani s problemima sa kojima se suočavaju mladi sa smanjenim mogućnostima, naročito u manjim zajednicama Zapadnog Balkana. Primarni akcenat je na sledećim ciljevima:

- Rješavanje izazova inkluzije mladih sa smanjenim mogućnostima kroz pružanje omladinskim organizacijama dodatnih resursa i alata, kako bi prevazišle barijere poput mobilnosti i ekonomskih prepreka,
- Razvoj kvalifikovanog osoblja i volontera, koji će se specifično fokusirati na podršku i inkluziju mladih sa smanjenim mogućnostima u omladinske projekte.
- Razvoj metodologija koje uzimaju u obzir specifične potrebe tih mladih, čime se osigurava njihov ravnopravan pristup projektima.
- Izgradnja kapaciteta organizacija iz manjih zajednica, omogućavajući efikasnu inkluziju mladih sa smanjenim mogućnostima, kroz dodatnu podršku, obuke i resurse.
- Povećanje transnacionalne saradnje i umrežavanja, što omogućava omladinskim radnicima, volonterima i organizacijama razmjenu iskustava i jačanje mreža na regionalnom nivou.

Uloga ovog istraživanja se ogleda u prikupljanju kvalitativnih i kvantitativnih podataka o položaju i statusu omladinskih radnika i mladih sa smanjenim mogućnostima u Crnoj Gori, koje će paralelno biti sprovedeno sa istraživanjama u četiri zemlje Zapadnog Balkana: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Srbiji. Na osnovu podataka prikupljenih istraživanjem u navedenih pet zemalja regiona biće razvijena metodologija razvoja neformalnog obrazovanja, kao i kvalitativna i kvantitativna baza podataka za dalji razvoj aktivnosti u okviru projekta.

Metodologija

Ova publikacija ima za cilj da prikaže dublji i širi uvid od NEET mladih, odnosno mladih sa smanjenim mogućnostima i omladinskih radnika koji su dio organizacija mladih u zajednici i koji osmišljavaju projekte i sprovode usluge za mlade ljude u Crnoj Gori. Osnovni ciljevi istraživanja se ogledaju u identifikovanju:

- Ključnih barijera sa kojima se suočava opšta omladinska populacija sa fokusom na mlade sa smanjenim mogućnostima u pristupačnosti uslugama za mlade koje nude organizacije koje rade sa mladima,
- Barijera sa kojima se suočavaju organizacije koje rade sa mladima u identifikaciji i dosezanju mladih sa smanjenim mogućnostima,
- Podsticaja koje dobijaju organizacije koje rade sa mladima u identifikaciji i dosezanju mladih sa smanjenim mogućnostima.

Ključne ciljne grupe ovog istraživanja su:

Omladinski radnici/ce: Omladinski radnici/ce iz Crne Gore koji su zaposleni sa punim i/ili nepunim radnim vremenom, ili volontiraju u lokalnim omladinskim organizacijama sa sjedištem u najmanje 6 različitih zajednica. Primarno se radi o omladinskim radnicima/cama sa provjerljivim iskustvom u radu sa mladima sa smanjenim mogućnostima i sa iskustvom u dizajniranju omladinskih projekata.

Mladi sa smanjenim mogućnostima: Mladi ljudi od 15-30 godina koji žive u najmanje 6 različitih manjih zajednica. Primarno se radi o mladim ljudima koji se nalaze u nepovoljnom položaju u odnosu na svoje vršnjake u pogledu učešća u programima i/ili sistemima obrazovanja i obuke, kao i sistemu zapošljavanja.

Profil ciljnih zajednica: u kontekstu Zapadnog Balkana, manje zajednice su gradovi sa populacijom ispod 50,000 stanovnika, kao i gradovi i ruralna područja koja su i mala i udaljena – geografski locirana van glavnih ekonomskih i transportnih puteva.

Metodološki alati za sprovođenje istraživanja:

Online/Veb upitnik

Kao instrument za prikupljanje podataka izabran je onlajn upitnik, koji je posebno strukturiran za prikupljanje podataka o ciljnoj grupi. Ciljna grupa/učesnici su imali priliku da učestvuju u anketi u periodu od 1. do 14. februara 2025. godine, popunjavajući internet obrazac kojem su pristupali putem internet veze. Ovaj onlajn upitnik predstavljao je ključni izvor za dobijanje povratnih informacija od ciljne grupe, pri čemu je poseban akcenat stavljen na mlade sa smanjenim mogućnostima u Crnoj Gori. Anketu je popunilo ukupno 83 učesnika/ce mladih od 30 godina iz svih regiona Crne Gore, pri čemu su zastupljeni različiti polni, obrazovni i socio-ekonomski profili.

Fokus grupe

Sprovedene su dvije onlajn fokus grupe sa ciljnim grupama istraživanja.

- Prva fokus grupa sa omladinskim radnicima/cama je sprovedena 7. februara 2025. godine, gdje je učešće uzelo 8 omladinskih radnika/ca iz sva tri regiona Crne Gore (uzelo je učešće 6 žena i 2 muškarca). Potrebno je naglasiti da je akcenat stavljen na učešće omladinskih radnika/ca koji dolaze iz NVO organizacija sa dugogodišnjim iskustvom i praksom u radu sa mladima, kao i učesnika/ca iz skoro formiranih omladinskih organizacija iz manjih i ruralnih zajednica, sve u cilju dobijanja uvida u različite poglede i iskustva omladinskog rada.
- Druga fokus grupa koja je bila namijenjena mladima sa smanjenim mogućnostima je sprovedena 13. februara 2025. godine, gdje je učešće uzelo 12 mladih (11 muškaraca i 1 žena), iz sva tri regiona Crne Gore, od kojih je 7 učesnika/ca bilo iz NEET kategorije mladih ljudi. Fokus grupa je organizovana uz značajnu podršku Crvenog krsta Crne Gore, koji je omogućio ostvarivanje kontakta i učešće mladih sa smanjenim mogućnostima iz manjinskih i ugroženih kategorija stanovništva, sa posebnim akcentom na mlade iz Romske i Egipćanske (RE) populacije. Važno je istaći da je fokus grupa organizovana u kombinovanom formatu- i online i uživo. Metodologija istraživanja predviđala je isključivo online format za održavanje fokus grupe, međutim, materijalne poteškoće sa kojima se suočavaju mladi iz RE populacije, onemogućile su učešće dijela mladih u online formatu, zbog čega je bilo neophodno omogućiti i fizičko prisustvo kako bi svi imali jednake mogućnosti za učešće. Uzrast učesnika ankete iz RE populacije se kretao u rasponu od 18 do 30 godina, pri čemu je većina bila uzrasta oko 23 godine, dok su mladi iz većinske populacije bili uzrasta između 21 i 25 godina.

Ovaj metod je omogućio prikupljanje kvalitativnih podataka iz prve ruke, koji se odnose na iskustva i percepcije učesnika fokus grupe. Fokus grupe su omogućile istraživaču da stekne dublji uvid u specifične izazove i prednosti koje mladi ljudi doživljavaju u Crnoj Gori, kao i na regionalnom i međunarodnom nivou. Fokus grupe je sprovedene korišćenjem Microsoft Teams platforme. Pitanja su postavljena u interaktivnom onlajn grupnom okruženju gdje su učesnici slobodni da razgovaraju i diskutuju sa drugim članovima grupe. Informacije prikupljene tokom grupnih razgovora predstavljaju stavove, mišljenja, uvjerenja, ocjene i utiske mladih sa kojima smo razgovarali. Ovi lični prikazi nisu nužno u potpunoj mjeri usklađeni sa činjenicama na terenu, te se ne mogu generalizovati.

Desk istraživanje

Akcenat je stavljen na postojećem strateškom i zakonodavnom okviru, odnosno na ključne mjere javnih politika od značaja za omladinske politike u Crnoj Gori, NEET mlade i mlade sa smanjenim mogućnostima. Pored navedenog, pružen je prikaz ključnih statističkih podataka prikupljenih od strane nadležnih državnih organa i regionalnih organizacija koji ukazuju na položaj mladih u Crnoj Gori.

Istraživanje je strukturirano u šest poglavlja, koja adresiraju sledeće oblasti:

- Pojam NEET mladih i mladih sa smanjenim mogućnostima,
- Prikaz osnovnih statističkih podataka o položaju mladih u Crnoj Gori,
- Pravni i strateški okvir za omladinske politike,
- Međunarodni okvir omladinskih politika,
- Stavovi mladih i omladinskih radnika,
- Preporuke.

NEET i mladi sa smanjenim mogućnostima

Mladi ljudi između 15 i 30 godina su jedna od najugroženijih grupa koje doživljavaju socijalnu isključenost. Akronim NEET predstavlja udio mladih koje se ne nalaze u obrazovanju, zapošljavanju ili obuci u populaciji odgovarajuće starosne grupe:

- mladi od 15 do 24 godine,
- mladi od 15 do 30 godina,
- ili obje starosne grupe.

Standardna definicija nezaposlenih lica jeste da se radi o licima koja nisu bila zaposlena u skorijem vremenskom periodu, a trenutno aktivno traže zaposlenje. Ovdje je važno napraviti razliku između dvije grupe nezaposlenih lica – oni koji su bez posla kraće od godinu dana i tzv. „dugoročno nezaposleni“, što se odnosi na osobe koje su bez zaposlenja duže od godinu dana. Međutim, postoje i mlade osobe koje ne „traže“ aktivno posao, odnosno mladi koji se ne nalaze u formalnom ili neformalnom obrazovanju, jer su njihove mogućnosti za zapošljavanje ili obrazovanje ograničene, iz razloga što imaju limitirane prilike za mobilnost, suočavaju se sa različitim oblicima diskriminacije, odnosno onemogućeni su da pronađu zaposlenje zbog različitih društvenih ili kulturnih prepreka.

Indikator koji se odnosi na udio mladih koji nisu ni u zapošljavanju, ni u obrazovanju ili obuci u omladinskoj populaciji (tzv. „NEET stopa“) je relativno nov indikator, ali mu međunarodne organizacije i mediji pridaju sve veći značaj. Popularnost „NEET“ koncepta povezana je sa njegovim pretpostavljenim potencijalom da se bavi širokim spektrom ranjivosti među mladima, dotičući se pitanja nezaposlenosti, ranog napuštanja školovanja i veoma niskog nivoa prilika za zaposlenje na tržištu rada.

NEET osobe su po prvi put posebno pomenute u evropskim političkim raspravama u vodećoj inicijativi Evropa 2010 „Mladi u pokretu“.¹ Starosna kategorija obuhvaćena ovim terminom bila je 15–24 godine, a kasnije je proširena na mlade uzrasta od 15–29 godina.

Podaci Eurofonda (Eurofound) pokazuju da, u 27 država članica Evropske unije (EU), udio NEET-a starosti 15–29 godina dostigao je vrhunac izražen u procentu od 16.1% u 2013. godini. Narednih godina je evidentirano smanjenje procenta NEET populacije, uslijed sprovođenja mjera politike kao što je Garancija za mlade. Do 2019, stopa NEET je pala na 12.6%, što je najniža tačka u poslednjih 10 godina. Pandemija COVID-19 i povezana ekonomska ograničenja doprinijeli su povećanju stope NEET-a na 13.8% u 2020. godini, kao rezultat gubitka posla i prepreka obrazovanju i obuci mladih. Stopa NEET-a je u stalnom opadanju od 2021. godine i dostigla je najniži nivo u istoriji od 11.2% u 2023. godine. Štaviše, udio nezaposlenih mladih među NEET populacijom je takođe na najnižem zabilježenom nivou.² Stopa NEET-a za mlade žene od 15 do 29 godina u EU iznosila je 15.5% u 2020. i iznosi 12.5% u 2023. godini, što je nešto veći procenat u odnosu na NEET stopu nezaposlenosti od 10.1% za mlade muškarce. Navedeni procenat je veći za mlade žene u skoro svim državama članicama.

Prema podacima RCC-a iz 2021. godine,³ udio mladih ljudi koji nisu ni zaposleni ni u obrazovanju ili obuci (NEET) za starosnu grupu 15-24 u prosjeku iznosi 23.7% na Zapadnom Balkanu, u rasponu od 15.9% u Srbiji do 37.4% na Kosovu (K3), u poređenju sa samo 11.1% u starosnoj grupi 15-24 u EU. Dugotrajna nezaposlenost pogađa skoro dvije trećine nezaposlenih mladih u Sjevernoj Makedoniji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Procjenjuje se da je ukupan broj NEET u regionu WB6 u dobi od 15-24 godine oko 530,000.

NEET mladi čine značajan dio populacije u Crnoj Gori. Podaci Monstatove Ankete o radnoj snazi (ARS)⁴ na kraju 2023. godine broj mladih u Crnoj Gori sa NEET statusom iznosio oko 27,100 pojedinaca ili 20.3% od ukupne populacije mladih.

Kada govorimo o posebnim kategorijama NEET mladih, potrebno je istaći da Evropska komisija prepoznaje specifičan oblik ove populacije koje je izražen u terminu „mladi ljudi sa smanjenim mogućnostima“. Ovaj termin je definisan na sledeći način:

„Mladi ljudi koji su u nepovoljnijem položaju u odnosu na svoje vršnjake jer se suočavaju sa jednom ili više situacija i prepreka koje onemogućavaju mladim ljudima da imaju pristup formalnom i neformalnom obrazovanju, prilikama za transnacionalnu mobilnost i aktivno građanstvo, odnosno mladi ljudi koji nisu u dovoljnoj mjeri osnaženi i uključeni u društvo u cjelini.“⁵

Pošto je riječ o mladima, akcenat je stavljen na obrazovne mogućnosti, kako formalne, tako i neformalne, odnosno manji nivo mogućnosti i pristupa prilikama za mobilnost za ovu grupu mladih ljudi. Navedeni faktori utiču na činjenicu da je ova grupa mladih suočena sa različitim oblicima nejednakosti, zbog čega su ovi mladi jedna od glavnih ciljnih grupa programa Erasmus+, sa ciljem da im olakša učešće u međunarodnim projektima mobilnosti. Termin „mladi sa smanjenim mogućnostima“ grupiše veoma

¹ Mladi u pokretu, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0169_EN.html

² Eurofound, NEET,

<https://www.eurofound.europa.eu/en/topic/neets#:~:text=In%202023%2C%2011.2%25%20of%20the,been%20steadily%20declining%20since%20then.>

³ Regional Cooperation Council (RCC), Studija o zaposlenosti mladih na Zapadnom Balkanu, <https://www.rcc.int/download/docs/Study-on-Youth-Employment-in-the%20Western-Balkans-08072021.pdf/7464a4c82ee558440dfbea2e23028483.pdf>

⁴ Anketa o radnoj snazi za 2023. godinu, MONSTAT, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2088&pageid=22>

⁵ Evropska komisija, Učesnici sa smanjenim mogućnostima, <https://wikis.ec.europa.eu/display/NAITDOC/Participant+with+fewer+opportunities>

različite profile, porijeklo i potrebe mladih i zavisi od uslova u različitim zemljama. Da bi ujednačila shvatanje ovog termina, Evropska komisija je prepoznala 7 vrsta prepreka koje su najzastupljenije za ovu grupu mladih u svim državama, i to:

- **invaliditet** (tj. lica s invaliditetom): osobe sa mentalnim (intelektualnim, kognitivnim, učenjem), fizičkim, senzornim ili drugim invaliditetom;
- **obrazovne poteškoće**: mladi sa teškoćama u učenju; mladi koji rano napuštaju školu; nisko kvalifikovane odrasle mlade osobe; mladi sa lošim školskim uspjehom;
- **ekonomske prepreke**: mladi ljudi sa niskim životnim standardom, niskim primanjima, zavisnošću od sistema socijalne zaštite ili mladi koji su beskućnici; mladi ljudi koji su dugotrajno nezaposleni ili se nalaze u zoni siromaštva; mladi ljudi koji se nalaze u finansijskim problemima;
- **kulturne razlike**: mladi migranti ili izbjeglice ili mladi koji su potomci iz migrantskih ili izbjegličkih porodica; osobe koje pripadaju nacionalnoj ili etničkoj manjini; mladi ljudi sa poteškoćama u jezičkoj adaptaciji i kulturnoj inkluziji;
- **zdravstveni problemi**: mladi ljudi sa hroničnim zdravstvenim problemima, teškim bolestima ili psihijatrijskim stanjima;
- **društvene prepreke**: mladi ljudi koje se suočavaju sa diskriminacijom zbog pola, starosti, etničke pripadnosti, religije, seksualne orijentacije, invaliditeta, itd.; mladi sa ograničenim društvenim vještinama ili antisocijalnim ili rizičnim ponašanjem; mladi koji su (bivši) prestupnici, (bivši) zavisnici od droga ili alkohola; mladi i/ili samohrani roditelji; siročad;
- **geografske prepreke**: mladi ljudi iz udaljenih ili ruralnih područja; mladi koji žive na malim ostrvima ili u perifernim regionima; mladi iz urbanih problematičnih zona; mladi iz manje servisiranih područja (ograničen javni prevoz, loši stambeni uslovi).

Mladi ljudi sa smanjenim mogućnostima u društvu suočavaju se sa specifičnim poteškoćama jer potiču iz manje privilegovanog obrazovnog, socio-ekonomskog ili geografskog društvenog sloja ili imaju neki vid invaliditeta. Rezolucijom Evropskog Savjeta iz 2008. godine,⁶ je stavljen akcenat na potrebu obezbjeđivanja većeg nivoa njihovog učešća u demokratskom, ekonomskom i kulturnom životu društva, kako na nacionalnom nivou, tako i na nivou lokalnih zajednica. Rezolucijom je definisana obaveza svih država članica EU da moraju usvojiti interdisciplinarni pristup kada razvijaju svoje specifične politike i programe, posebno u dijelu koji se odnosi na unapređenje položaja mladih sa smanjenim mogućnostima. Ove strategije moraju biti dugoročne prirode i moraju uključivati mjere rane intervencije. Garantovanje lakšeg pristupa EU programima i strukturnim fondovima takođe će podržati socijalno uključivanje i učešće mladih u društvu. Proces socijalne zaštite i socijalnog uključivanja mladih sa smanjenim mogućnostima pomaže u borbi protiv diskriminacije i promovisanju jednakih mogućnosti za ovu grupu mladih ljudi. U dijelu koji se odnosi politike zdravlja i uslova života, potrebno je bolje pratiti i proučavati socijalne, ekonomske i druge faktore koji određuju dobrobit mladih. Takođe, očekivanje je da će svi nadležni organi na nacionalnom i lokalnom nivou preduzeti mjere protiv socijalne isključenosti i protiv međugeneracijskog prenošenja ekonomske neaktivnosti podržavanjem pristupa prilikama za zapošljavanje i poboljšanjem mehanizama za profesionalno usmjeravanje i savjetovanje mladih sa smanjenim mogućnostima. Poseban akcenat je na poboljšanju nivoa informisanosti mladih ljudi i razvojem inovativnih oblika učešća, posebno korišćenjem informacionih i komunikacionih tehnologija. Crna Gora, kao zemlja koja se nalazi u

⁶ Rezolucija EU Savjeta i predstavnika vlada država članica koji se sastaju u okviru Savjeta od 22. maja 2008. o učešću mladih sa smanjenim mogućnostima, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/participation-of-young-people-with-fewer-opportunities.html?fromSummary=15>

podmakloj fazi procesa pregovora o pridruživanju EU, je u obavezi da prilagodi svoje nacionalne politike standardima EU, uključujući i politike koje se odnose na mlade sa smanjenim mogućnostima.

Uopšteno govoreći, društvena isključenost mladih ljudi sa smanjenim mogućnostima se odnosi na procese koji sprečavaju pojedince, grupe ili zajednice da pristupe pravima, mogućnostima i resursima (npr. stanovanje, zapošljavanje, zdravstvena zaštita, građanski angažman, demokratsko učešće), koji su obično dostupni članovima društva i koji su ključni za društvenu integraciju. Primarna odgovornost za društvenu isključenost značajnog broja mladih ljudi se nalazi na sledećim faktorima:

- zakoni,
- javne politike,
- institucionalne prakse,
- vrijednosti i vjerovanja.

Pored ekonomske deprivacije, društvena isključenost obuhvata nemogućnost mladih pojedinaca i grupa da u potpunosti ostvare socijalna, ekonomska i politička prava. Nasuprot društvenoj isključenosti, EU definiše društvenu inkluziju kao „proces koji osigurava da oni koji su u opasnosti od siromaštva i društvene isključenosti dobiju mogućnosti i resurse neophodne da u potpunosti učestvuju u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i da uživaju životni standard i blagostanje koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive.“ Društvena uključenost takođe osigurava da ranjive grupe i osobe imaju veće učešće u donošenju odluka koje utiču na njihove živote i da imaju pristup svojim osnovnim pravima.

Mladi u Crnoj Gori

U Crnoj Gori prema Zakonu o mladima,⁷ mladi su lica od navršених 15 do navršених 30 godina života, a omladinska politika je skup mjera i aktivnosti koje državni organi, organi lokalne samouprave, nevladine organizacije, studentski i učenički parlamenti i druga pravna lica preduzimaju za poboljšanje položaja mladih, njihovog ličnog i društvenog razvoja i uključivanja u društvene tokove.

Kada govorimo o položaju mladih u Crnoj Gori, podaci sa Popisa iz 2023. godine: Stanovništvo Crne Gore prema starosti i polu⁸, pokazuje da od ukupnog broja stanovnika koji žive u Crnoj Gori (623,633), ukupan broj mladih uzrasta 15-29 godina je 108,758 ili 18%. Od navedenog broja 55,995 su mladi muškarci, odnosno 52,763 su mlade žene.

Mladi muškarci: 55,995

Mlade žene: 52,763

Kada se rezultati ovog popisa uporede sa rezultatima popisa iz 2011. godine, evidentan je trend smanjenja udjela mladih (15-29), u ukupnoj strukturi stanovništva. Prema popisu iz 2011. godine, u Crnoj Gori je

⁷ Član 2 Zakona o mladima, <https://www.gov.me/dokumenta/e1ac770f-706f-4ba9-99e3-790b64ba464f>

⁸ MONSTAT, Stanovništvo Crne Gore prema starosti i polu, https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopštenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20I_cg.pdf

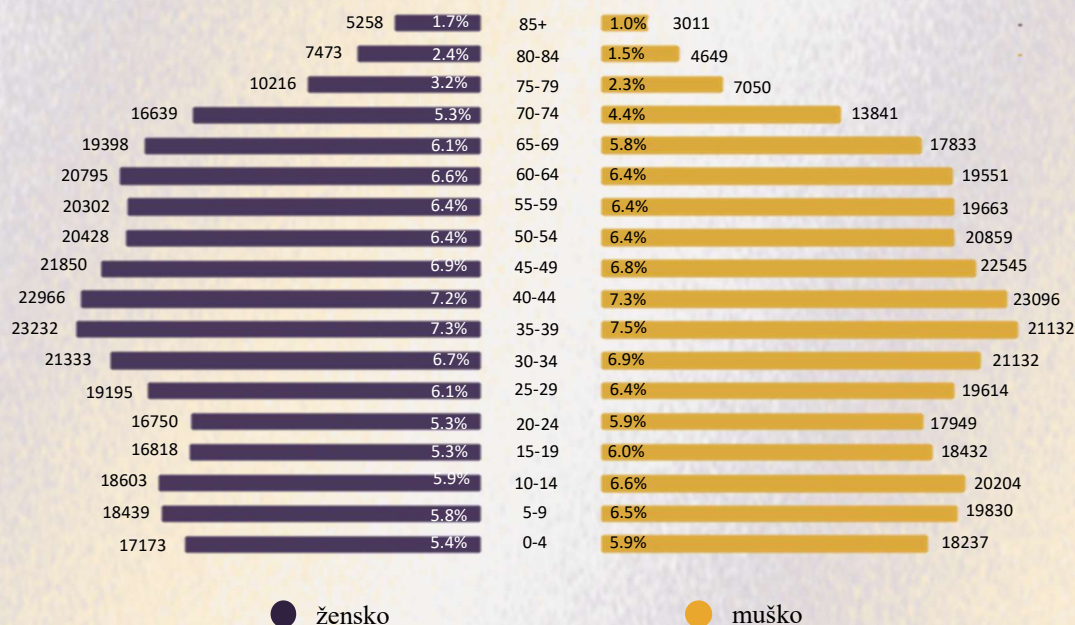
živjelo 132,702 mladih, uzrasta od 15 do 29 godina, što je oko jedne petine, odnosno 21.4% ukupnog stanovništva Crne Gore (620,029).

U sledećoj tabeli je pružen prikaz starosne strukture stanovništva Crne Gore:

Starost	Ukupno	muško	žensko	u % muško	u % žensko
Crna Gora	623633	306807	316826	49.2	50.8
0-4	35368	18237	17131	51.56	48.44
5-9	38269	19830	18439	51.82	48.18
10-14	38807	20204	18603	52.06	47.94
15-19	35250	18432	16818	52.29	47.71
20-24	34699	17949	16750	51.73	48.27
25-29	38809	19614	19195	50.54	49.46
30-34	42465	21132	21333	49.76	50.24
35-39	46328	23096	23232	49.85	50.15
40-44	45511	22545	22966	49.54	50.46
45-49	42709	20859	21850	48.84	51.16
50-54	40099	19671	20428	49.06	50.94
55-59	39965	19663	20302	49.2	50.8
60-64	40346	19551	20795	48.46	51.54
65-69	37231	17833	19398	47.9	52.1
70-74	30120	13481	16639	44.76	55.24
75 i više	37657	14710	22947	39.06	60.94
0-5	42745	22068	20677	51.63	48.37
6-14	69699	36203	33496	51.94	48.06
15-18	28861	15108	13753	52.35	47.65
0-17	134420	69772	64648	51.91	48.09
18 i više	489213	237035	252178	48.45	51.55
0-14	112444	58271	54173	51.82	48.18
15-64	406181	202512	203669	49.86	50.14
65 i više	105008	46024	58984	43.83	56.17

Tabela br. 1: Prikaz starosne strukture stanovništva Crne Gore prema popisu iz 2023. godine

Posebno značajan podatak se odnosi na starosnu strukturu stanovništva podijeljenu po polu, koja pokazuje da u Crnoj Gori živi značajno veći broj mladih muškaraca nego mladih žena, što je posebno izraženo u uzrastima 15-19, godina i 20-24. godine, dok je taj broj nešto ujednačeniji u uzrastu od 25-29 godina.

Grafik br. 1: Starosna struktura stanovništva podijeljena po polu

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore iz januara 2025. godine,⁹ u Crnoj Gori je nezaposleno 5,520 mladih ljudi uzrasta 15-30 godina. Od tog broja 3,426 su mlade žene, odnosno 2,094 su mladi muškarci u navedenom uzrastu, što jasno pokazuje da se mlade žene suočavaju s većim izazovima i većim teškoćama u pronalaženju zaposlenja u odnosu na njihove muške vršnjake.

Datum		Starosne grupe					
		15-24	25-30	31-40	41-50	51-60	61-70
31.1.2025.	Ukupno	2,596	2,924	6,897	7,230	7,391	4,037
	Žene	1,489	1,937	4,507	4,215	3,940	2,350
31.1.2024	Ukupno	3,460	3,970	8,581	8,721	8,755	4,291
	Žene	1,986	2,614	5,542	4,936	4,549	2,334
31.12.2024	Ukupno	3,680	3,547	7,066	7,291	7,456	3,997
	Žene	2,231	2,329	4,618	4,230	3,971	2,315

Tabela 2: Nezaposlenost po starosnim grupama

U pogledu mladih u obrazovanju, podaci MONSTAT-a pokazuju da je u zimskom semestru akademske 2023/2024. godine, na osnovnim studijama, upisano je 16,309 studenata, što je za 3.4% manje u odnosu na zimski semestar prošle akademske godine. Udio studentkinja je 58.8% (9,588), a studenata 41.2% (6,721). Broj upisanih učenika u srednjim školama na početku školske 2023/2024. godine iznosio je 25,727, a u resursnim centrima 137 učenika. Od ukupnog broja učenika koji su upisali srednju školu (25,727), 48.9 % ili 12,584 su ženskog pola, a 51.1% ili 13,143 muškog pola. Broj upisanih učenika u osnovnim školama na početku školske 2023/2024. godine iznosio je 70,669, a u resursnim centrima 153 učenika. Od ukupnog broja učenika koji su upisali osnovnu školu (70,669), 48.2% ili 34,052 su djevojčice, a 51.8% ili 36,617 su dječaci. RELOAD istraživanje UNDP-a iz 2022. godine je pokazalo da preko dvije trećine ispitanika (68%) nije pohađalo nikakav vid neformalnog obrazovanja, a kao razlog za to ističu da ovaj vid obrazovanja ne postoji u njihovoj opštini, nije im potreban, a razlog se može naći u činjenici da 70% ispitanika nezaposlenih

⁹ Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Januar 2025, Mjesečni statistički izvještaj, <https://www.zzzcg.me/uploads/documents/phpMNIId7D.pdf>

mladih osoba smatra da dodatna edukacija ne može pomoći prilikom zapošljavanja ili napredovanja u poslu jer se „osobe zapošljavaju preko veze, a ne preko kvalifikacija“.

Pravni i strateški okvir za omladinske politike u Crnoj Gori

Zakon o mladima¹⁰

Zakonom o mladima uređuju se način utvrđivanja i sprovođenja omladinske politike, kao i mjere i aktivnosti koje se preduzimaju u cilju unaprijeđivanja društvenog položaja mladih i stvaranja uslova za ostvarivanje potreba mladih u svim oblastima od interesa za mlade. U dijelu koji se odnosi na NEET populaciju u Crnoj Gori, važno je ukazati da zakon ne prepoznaje NEET mlade kao zasebnu kategoriju, što predstavlja jednu od ključnih nedostataka postojećeg zakonskog rješenja koje je potrebno adresirati u narednom periodu od strane svih relevantnih subjekata omladinskih politika i politika zapošljavanja u Crnoj Gori.

U pogledu ovog zakona učesnici fokus grupe za omladinske radnike su ocijenili da:

„Postojeći Zakon o mladima, predstavlja isključivo pojmovnik omladinske politike i ne predstavlja kvalitetnu osnovu za aktivan razvoj omladinskih politika u Crnoj Gori. Zastupljen je sistemski problem u pravnom okviru, gdje su pravni akti usklađeni sa evropskim standardima u omladinskim politikama, ali je nivo implementacije zakona u praksi na niskom nivou.“

Dodatno, važno je istaći da zakon ne sadrži jasnu definiciju „omladinskog radnika“, kao ni propisane uslove za osnivanje nacionalnog saveza omladinskih organizacija. Mreža za mlade Crne Gore trenutno djeluje kao krovna organizacija koja okuplja omladinske organizacije, a formalni zakonski okvir koji bi podržao ovu funkciju još uvijek nije uspostavljen.

Zakon o radu¹¹

Ovaj zakon primjenjuje se na zaposlene koji rade na teritoriji Crne Gore kod domaćeg ili stranog pravnog ili fizičkog lica, kao i na zaposlene koji su upućeni na rad u inostranstvo od strane poslodavca sa sjedištem u Crnoj Gori, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno. Zakon je primarno usmjeren na opštu populaciju, ali je potrebno istaći da propisuje posebne mjere zaštite za određene kategorije. Na taj način je ostavljen prostor za dodatnu podršku mladima kojom bi se spriječilo da u određenim životnim okolnostima postanu dio NEET populacije. Međutim, predlog je da u narednim fazama izmjena i dopuna postojećeg zakonskog akta budu propisane mjere koje će specifično targetirati NEET mlade, odnosno mlade sa smanjenim mogućnostima.

Zakon o volonterskom radu¹²

Zakonskim aktom se definišu uslovi i način obavljanja volonterskog rada. Volonterski rad je dobrovoljno i besplatno ulaganje vremena, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti u korist drugog lica ili za opštu dobrobit društva. Uzimajući u obzir da NEET mladi i mladi sa smanjenim mogućnostima nisu direktno adresirani odredbama postojećeg zakonskog rješenja, predlog je da, kao i u slučaju Zakona o radu,

¹⁰ Zakon o mladima, <https://www.gov.me/dokumenta/e1ac770f-706f-4ba9-99e3-790b64ba464f>

¹¹ Zakon o radu, <https://www.gov.me/dokumenta/39fd6499-9069-48d0-a5ce-ecb04f1797ec>

¹² Zakon o volonterskom radu, http://amrrs.gov.me/sites/default/files/documents/library/Zakon%20o%20volonterskom%20radu_0.pdf

budu predviđene konkretne odredbe u zakonu koje će unaprijediti prilike za volontiranje, kao i zaštitu položaj NEET mladih i mladih sa smanjenim mogućnostima.

Značajno je i taksativno pomenuti sledeće pravne akte iz oblasti zapošljavanja i obrazovanja:

- Posebno je značajan i **Zakon o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem**,¹³ kojim je propisano da stručno osposobljavanje korisnika traje devet meseci i priznaje se kao radno iskustvo u trajanju od 12 meseci, a takođe predstavlja uslov za polaganje odgovarajućeg stručnog ispita sa stečenim visokim obrazovanjem.
- **Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti**¹⁴,
- **Zakon o obrazovanju odraslih**,¹⁵
- **Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama**.¹⁶

Strategija za mlade 2023-2027¹⁷

Kada govorimo o strateškom okviru, Strategija za mlade 2023-2027 predstavlja ključni nacionalni strateški dokument u oblasti omladinskih politika. Strategijom je definisan ključni cilj koji se odnosi na izgradnju održivog međuresornog sistema podrške mladima, stvoriti mogućnosti za razvoj njihovih punih kapaciteta i aktivan doprinos razvoju društva. U cilju ostvarenja ovog strateškog cilja definisani su operativni ciljevi:

- Razvoj održivog sistema usluga za podršku mladima u procesu njihove tranzicije u odraslo doba,
- Stvaranje uslova da mladi budu aktivni građani i aktivne građanke, uključeni/e u kreiranje i sprovođenje javnih politika,
- Unapređenje položaja mladih, kroz međuresorni pristup,
- Unapređenje normativno-institucionalnog okvira za sprovođenje omladinske politike.

Posebno je potrebno istaći aktivnosti koje se odnose na razvoj programa zapošljivosti, formalnog i neformalnog obrazovanja, kao i programa mobilnosti za mlade. Kako bi se obezbijedila podrška razvoju unutrašnje kohezivnosti, te podrška razvoju regionalne saradnje i evropskim integracijama, potrebno je razviti programe individualne i grupne mobilnosti mladih unutar i van Crne Gore i povećati broj mladih ljudi koji koriste te mehanizme. Kako bi se to postiglo, neophodno je razviti adekvatnije programe za mobilnost mladih unutar Crne Gore (u saradnji sa sektorima prosvjete i kulture), odnosno unaprijediti organizovanje obrazovnih interkulturalnih, sportskih, kulturnih razmjena mladih iz tri regije. Takođe, potrebno je unaprijediti informisanje mladih i roditelja o postojećim programima mobilnosti (Erasmus+) i o korisnosti tih programa i prilika za mlade, i to, prije svega u okviru programa omladinskih servisa.

Dodatno, važno je istaći da većina lokalnih samouprava u Crnoj Gori ima usvojene **Lokalne akcijske planove za mlade (LAP)**, koji su usklađeni sa nacionalnim strateškim dokumentom za mlade. Međutim, potrebno je istaći da NEET mladi i posebno mladi sa smanjenim mogućnostima nisu izdvojeni kao zasebna kategorija u ovim planovima. Na taj način je onemogućeno definisanje specifičnih rješenja kojima bi bila

¹³ Zakon o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem, <https://www.gov.me/dokumenta/3001ff9c-561b-483a-a908-739013707d85>

¹⁴ Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2017/10/Zakon-o-zaposljavanju-i-ostvarivanju-prava-iz.pdf>

¹⁵ Zakon o obrazovanju odraslih, <https://www.gov.me/dokumenta/439c7ed8-b8b6-4c79-9cbc-1988c42551e4>

¹⁶ Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2015/05/Zakon-o-nacionalnim-strucnim-kvalifikacijama.pdf>

¹⁷ Strategija za mlade 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>

targetirana ova kategorija mladih, već je dominantan akcenat stavljen na adresiranje problema zapošljivosti i obrazovanja koji pogađaju cjelokupnu populaciju mladih u lokalnim samoupravama.

U pogledu važećeg strateškog okvira za omladinske politike, učesnici fokus grupe za omladinske radnike su istakli da:

„Strategija za mlade koja je usvojena 2023. godine, predstavlja iskorak u odnosu na prethodne strateške dokumente u ovoj oblasti, ali je i njena realizacija obilježena niskim nivoom sprovedenih planiranih aktivnosti. Slična situacija je i sa lokalnim akcionim planovima, koji ne adresiraju na adekvatan način probleme sa kojima se suočavaju mladi na lokalnom nivou.“

Kada govorimo o sprovođenju LAP, značajan problem koji se javlja jeste nedostatak vještina i znanja kod određenog broja lokalnih službenika koji se bave omladinskom politikom. Navedena činjenica ima za posljedicu nedovoljnu inkuziju mladih u procese donošenja odluka na lokalnom nivou, što dovodi do toga da ciljevi iz LAP-a ne budu ostvareni u planiranoj mjeri.

Nacionalna strategija zapošljavanja 2021–2025¹⁸

U dijelu politika koje se odnose na jačanje nivoa zaposlenosti mladih ljudi u Crnoj Gori, kao poseban operativni cilj ističe se potreba za kreiranjem znanja i kompetencija za tržište rada u digitalno doba. Na taj način će biti stvoreni uslovi za unaprijeđenje ponude rada i kvalifikacija, adresirajući strukturne slabosti u sistemu obrazovanja i obuka, naročito imajući u vidu nezaposlenost mladih i dugoročnu nezaposlenost. Posebno je značajno istaći usklađenost predmetnog programa s pokazateljima učinka u strateškom dokumentu koji se odnose na smanjenje NEET populacije u Crnoj Gori na 15% do kraja 2025. godine. Takođe, akcenat je i na povećanje nivoa kreditiranja mladih u biznisu i definisanju novih programa za zapošljavanje mladih.

Strateški okvir u oblasti **Obrazovanja** je oslabljen istekom važenja **Strategije razvoja stručnog obrazovanja 2020-2024**,¹⁹ i baziran je isključivo na **Strategiji obrazovanja odraslih 2015-2025**,²⁰ koja je donesena 2025. godine, i čiji ciljevi i indikatori ne adresiraju položaj mladih sa smanjenim mogućnostima.

EU okvir omladinskih politika

Izveštaj Evropske Unije za 2024. godinu²¹

Izveštajem Evropske Unije o napretku Crne Gore za 2024. godinu, istaknuta su pitanja od značaja za politike mladih u okviru dva poglavlja, i to:

Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje: Crna Gora, u saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada i Evropskom fondacijom za obuku radi na poboljšanju nacrta plana implementacije Garancije za mlade. Revidirani Plan implementacije Garancije za mlade za 2024-2026. usvojen je u julu 2024. godine,

¹⁸ Nacionalna strategija zapošljavanja 2021–2025, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/02/predlog-nacionalne-strategije-zaposljavanja-2021-2025-s-predlogom-akcionog-plana-zaposljavanja-za-2021-godinu.pdf>

¹⁹ Strategija razvoja stručnog obrazovanja 2020-2024, <https://www.gov.me/dokumenta/3f8ece83-b549-4c84-8ae9-a8620ff67928>

²⁰ Strategiji obrazovanja odraslih 2015-2025, <https://media.gov.me/media/gov/2024/mif/2014/razno-82/startegija-obrazovanja-odraslih.pdf>

²¹ Izveštaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024. godinu, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2024_en

ali reforma obrazovnog sistema i jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje predstavljaju ključne uslove za efektivnu implementaciju Garancije.

Izveštajem je ukazano da je u prethodnom periodu udio mladih uzrasta 15-24 godina u ukupno registrovanoj nezaposlenosti u 2023. godini iznosio 23%, u poređenju sa 23.83% (10,132 i 13,679 respektivno) u 2021. godini. Stopa NEET među mladima u 2022. godini smanjena je na 23.2%, u poređenju sa 26.5% u 2021. godini.

Stopa zaposlenosti mladih porasla je sa 36.3% u prvom kvartalu (K1) 2022. na 39.9% u četvrtom kvartalu (K4) 2022, što je za 5.3% više nego u četvrtom kvartalu (K4) 2021. Udio žena u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti na kraju decembra 2022. iznosio je 57.64%, što je smanjenje u odnosu na isti period 2021. godine kada je ovo učešće iznosilo 60.16%.

Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura: Izveštajem je ukazano da se Zakon o mladima nalazi u procesu revizije kako bi se riješila neka ključna pitanja vezana za implementaciju omladinske politike. Akcenat je stavljen na potrebu pružanja podrške svim omladinskim centrima i klubovima za rad sa i za adolescente i mlade. Potrebno je obezbijediti funkcionalne prostore za rad i ljudske resurse, uz adekvatan budžet, i uz više napora da se sarađuje sa školama, školskim parlamentima, opštinama i privatnim sektorom.

Strategija za mlade Evropske unije 2019-2027²²

EU strategijom za mlade je stavljen primarni akcenat na potrebu dostizanja maksimalnog ostvarenja potencijala mladih u Evropi, kroz podsticanje učešća mladih u demokratskom životu, u skladu sa članom 165 Ugovora o funkcionisanju Evropske Unije (EU).²³ EU strategija za mlade sadrži niz opštih ciljeva koji predstavljaju obaveze koje Crna Gora preuzima u procesu pregovora sa Evropskom unijom, sa posebnim akcentom na:

- Omogućavanje mladim ljudima osnova za razvoj kvalitetne budućnosti, podržati njihov lični razvoj i rast do održive samostalnosti, izgraditi njihovu otpornost i opremiti ih životnim vještinama da se nose sa globalnim promjenama,
- Osnaživanje mladih i obezbjeđivanje neophodnih resursa da postanu aktivni građani, agenti solidarnosti i pozitivnih promjena inspirisanih vrijednostima EU i evropskim identitetom,
- Poboljšanje razvoja javnih politika u pogledu njihovog uticaja na mlade u svim sektorima, posebno u zapošljavanju, obrazovanju, zdravlju i socijalnoj inkluziji.

Garancija za mlade²⁴

Garancija za mlade je obaveza svih država članica EU da osiguraju da svi mladi mladi od 30 godina u roku od četiri mjeseca od nezaposlenosti ili napuštanja školovanja, dobiju kvalitetnu ponudu za:

- Zapošljavanje,
- Nastavak školovanja,
- Pripravničke mogućnosti,
- Pripravnički staž

²² Strategija za mlade Evropske unije 2019-2027, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/en/pdf>

²³ Ugovor o funkcionisanju EU, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0011.01/DOC_3&format=PDF

²⁴ Garancija za mlade, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>

Sve zemlje EU su se obavezale na implementaciju pojačane garancije za mlade u Preporuci Savjeta iz oktobra 2020.²⁵ Preporuka je zasnovana na predlogu Evropske komisije (EK), kao dio paketa podrške zapošljavanju mladih.

Ovoj inicijativi se pridružila i Crna Gora, kako bi dodatno osnažila mlade i pojačala svoje mjere podrške usmjerene na smanjenje nezaposlenosti među mladima kao i na unaprijeđenje njihovih šansi za zapošljavanje. Glavni ciljevi plana implementacije programa "Garancija za mlade" su:

- Povećanje zapošljivosti i unaprijeđenje programa obuke i edukacije kako bi se mladi osposobili za tržište rada,
- Jačanje infrastrukture za aktivnu politiku zapošljavanja i modernizaciju službi za zapošljavanje kao i razvoj platformi za posredovanje u zapošljavanju, te omogućavanje efikasnijeg povezivanja mladih sa poslodavcima i dostupnim radnim mjestima,
- Podrška prelasku iz procesa obrazovanja u proces zapošljavanja, promocija saradnje između obrazovnih institucija i privrednog sektora kroz razvoj programa dualnog obrazovanja a u cilju tranzicije iz školskog sistema u radno okruženje kroz praktično iskustvo,
- Promocija inkluzivnog zapošljavanja mladih iz ruralnih područja kao i osiguranje jednakih prilika za sve kroz ciljane programe podrške.

Bonski proces²⁶

Bonski proces je zajednički napor zajednice praktičara da se Evropska agenda za omladinski rad (EYWA) sprovede u djelo i učini funkcionalnom za mlade ljude. Proces ima za cilj jačanje i dalji razvoj omladinskog rada širom Evrope, olakšavanje povezivanja i saradnje unutar i između svih nivoa zajednice, izgradnju strateškog i koordinisanog pristupa i poboljšanje okvirnih uslova za rad sa mladima. Države članice EU se podstiču da identifikuju ili uspostave nacionalne procese za povezivanje radnog polja sa Bonskim procesom. Cijela zajednica omladinskog rada u Evropi sa svojim različitim mandatima, ulogama i kapacitetima je pozvana i ohrabrena da doprinese razvoju omladinskog rada u Bonskom procesu.

Stavovi mladih i omladinskih radnika

Prethodni segmenti publikacije su bili posvećeni analizi i predstavljanju ključnih podataka koji se odnose na javne politike, kao i postojećeg zakonskog i strateškog okvira za pružanje podrške NEET populaciji, odnosno mladima sa smanjenim mogućnostima kao specifičnoj kategoriji ove populacije. U sledećem segmentu publikacije biće predstavljeni stavovi mladih i omladinskih radnika na osnovu kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja, odnosno podaci koji su pribavljeni putem sprovedenih fokus grupa za mlade sa smanjenim mogućnostima i omladinske radnike, kao i podaci dobijeni putem onlajn ankete. Primarni akcenat je bio na sledećim temama:

- Mladi u formalnom i neformalnom obrazovanju,
- Mladi i zapošljavanje,
- Omladinski projekti i inkluzivnost mladih sa smanjenim mogućnostima,
- Prepreke/barijere za učešće mladih u omladinskim projektima i aktivnostima.

²⁵ Preporuka Savjeta od 30. oktobra 2020. o Mostu do poslova – Jačanje Garancije za mlade i zamjena Preporuke Savjeta od 22. aprila 2013. o uspostavljanju Garancije za mlade 2020/C 372/01, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2020.372.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2020%3A372%3ATOC

²⁶ Bonski proces, <https://www.bonn-process.net/>

Potrebno je uzeti u obzir da limitirani period trajanja fokus grupa ne pruža mogućnost jednake zastupljenosti svih tema. U tom pogledu, učesnici fokus grupa su imali mogućnost da stave akcenat na ona pitanja koja oni smatraju najznačajnijim i prioritetnim, što ni na jedan način ne umanjuje značaj onih pitanja i oblasti koja nisu bila predmet šire i detaljne diskusije.

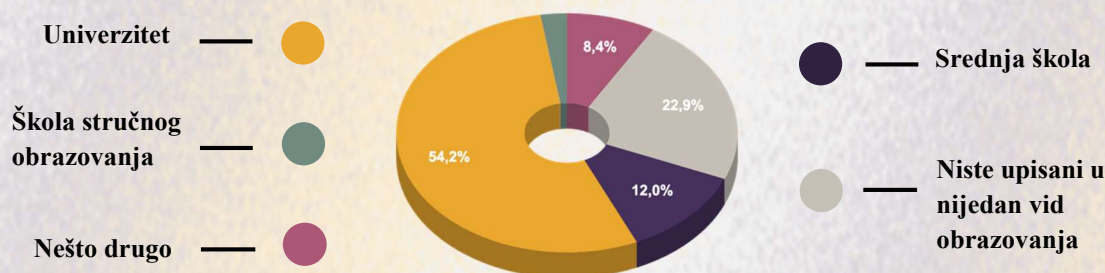
Takođe, prilikom obrađivanja podataka prikupljenih iz onlajn ankete, potrebno je istaći da je iskorišćen reprezentativni uzorak od 83 mladih uzrasta između 15-30 godina, gdje su podaci iz fokus grupa predstavljali dopunu i potvrdu nalaza iz onlajn ankete. Kada govorimo o veličini zajednica iz kojih dolaze učesnici onlajn ankete, 67.5% dolazi iz gradova Crne Gore koji imaju više od 50,000 stanovnika, 25.3% dolaze iz gradova koji imaju ispod 50,000 stanovnika, odnosno 7.2% učesnika dolaze iz seoskih i ruralnih područja. Podaci podijeljeni po polu pokazuju da je većina učesnika ankete ženskog pola (59%), odnosno da je ukupan broj mladih muškaraca koji su popunili anketu iznosio 41%. Posebno značajan podatak se odnosi na činjenicu da dominantan broj mladih učesnika onlajn ankete živi u kući/stanu sa svojim porodicama (79.5%), odnosno da svega 20.5% mladih živi odvojeno i samostalno od svoje porodice. Ovaj podatak ukazuje na duboko ukorijenjeni društveni mentalitet u Crnoj Gori, gdje mladi često ostaju zavisni od porodice, što može biti posledica ekonomskih izazova, ali i kulturnih normi koje oblikuju ponašanje i odluke mladih.

Mladi u formalnom i neformalnom obrazovanju

Obrazovni sistem Crne Gore sastoji se od predškolskog obrazovanja, osnovnog obrazovanja, opšteg srednjeg obrazovanja, višeg srednjeg stručnog obrazovanja i visokog obrazovanja.

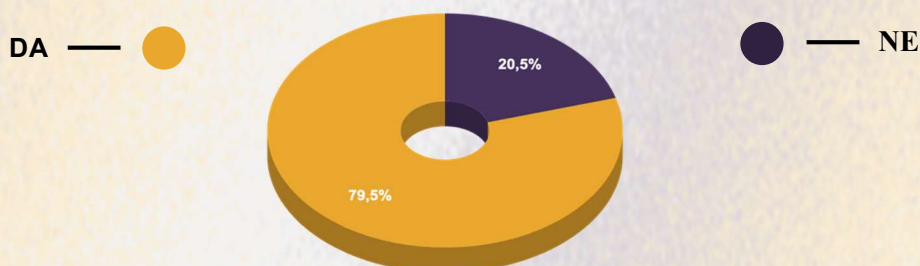
- Osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno je za svu djecu uzrasta od 6 do 15 godina. Traje devet godina i podijeljeno je u tri ciklusa, što znači da su u Crnoj Gori osnovno i niže srednje obrazovanje organizovani kao jedinstven sistem.
- Opšte srednje obrazovanje se izvodi u srednjim školama – gimnazijama. Ovo obrazovanje nije obavezno. U gimnazije se mogu upisati lica koja su završila osnovno obrazovanje i koja su mlađa od 17 godina. Školovanje u srednjoj školi traje četiri godine.
- Srednje stručno obrazovanje takođe nije obavezno, a realizuje se u periodu od dvije, tri ili četiri godine u srednjim stručnim školama.
- Visoko obrazovanje se stiče na Univerzitetu Crne Gore kao javnom univerzitetu, tri privatna univerziteta, dva samostalna privatna fakulteta i jednom pojedinačnom javnom fakultetu.

Kada govorimo o učešću mladih u formalnom i neformalnom obrazovanju u Crnoj Gori, sprovedena anketa mladih je pokazala da velika većina učesnika ankete, njih 54.2% pohađa ustanove visokog obrazovanja, odnosno 12% se trenutno nalazi u srednjoškolskom sistemu obrazovanja. Nasuprot tome, 22.9% učesnika ankete ne pohađa nijedan vid formalnog ili neformalnog obrazovanja, odnosno njih 8.4 % se trenutno nalazi u neformalnom sistemu obrazovanja.

Grafik br. 2: Vrste formalnog obrazovanja učesnika ankete

Prethodno navedeni podaci su posebno značajni kada se uzme u obzir da je 79.5% učesnika ankete istaklo da je u prethodnom periodu pohađalo neki vid neformalnog obrazovanja, dok njih 20.5% nije imalo priliku da uzme učešće u ovom tipu obrazovanja.

Grafik br.3: Učešće u neformalnom obrazovanju

Fokus grupa sprovedena sa mladima je pokazala značajne razlike u pogledu učešća u formalnom i neformalnom obrazovanju između učesnika koji su dolazili iz većinske populacije i učesnika iz manjinskih naroda, primarno pripadnika Romske i Egipćanske (RE) populacije. Dok su svi učesnici iz većinske populacije završili osnovno i srednje obrazovanje i nalaze se u početnim ili završnim fazama pohađanja jedinica visokog obrazovanja, mladi iz RE populacije su isključivo završili samo osnovno obrazovanje, pri čemu nijedan učesnik fokus grupe iz ove populacije nije završio srednji nivo obrazovanja, niti je započeo pohađanje visokog obrazovanja.

Kao osnovni razlozi za nedovoljan nivo inkluzije mladih iz RE populacije u sistemu formalnog obrazovanja istaknuto je:

„Uticaj okruženja i društva nije bio podsticajan za učešće u formalnom obrazovanju, pri čemu je i značajan faktor bio i nedostatak finansijskih mogućnosti za kupovinu knjiga i svih ostalih potreba za školovanje.“

Pored navedenog, značajan faktor koji utiče na visok nivo napuštanja formalnog obrazovanja od strane mladih iz RE populacije se odnosi i na slučajeve diskriminacije sa kojima su se mladi iz ove populacije suočavali prilikom školovanja, koja je veoma često i višestrukog karaktera. Primarno se radi o slučajevima diskriminacije koji dolaze od strane njihovih vršnjaka iz većinske populacije, gdje je istaknuto:

„Kada su shvatili da sam Rom niko nije želio da se družimo“,

„Govorili su mi da ne trebam da budem u školi i rugali su se odjeći koju nosim“,

„Veoma često je dolazilo do tuča sa vršnjacima iz većinske populacije zbog provokacija što sam Rom“.

Učesnici iz RE populacije su istakli potrebu za značajnijom podrškom institucija sistema i svih drugih zainteresovanih subjekata u cilju njihovog što većeg uključivanja u sistem formalnog obrazovanja, gdje je akcenat stavljen na:

„Potrebna podrška za nastavak školovanja se odnosi na nabavku udžbenika, obezbjeđenje prevoza od kuće do škole, novac za užinu, garderoba...“

U dijelu koji se odnosi na učešće u neformalnom obrazovanju, takođe je identifikovana značajna razlika između učesnika fokus grupe koji dolaze iz većinske populacije u Crnoj Gori i pripadnika RE populacije. Značajan broj učesnika fokus grupe iz većinske populacije je imao iskustvo učešća u različitim oblicima neformalnog obrazovanja, pri čemu je ovaj vid obrazovanja dominantno zastupljen kod mladih nakon navršenog punoljetstva. U periodu kada su mladi pohađali osnovni i srednji nivo obrazovanja, istaknuto je da:

„Nije bilo dovoljno podsticaja ili informacija o prilikama za neformalno obrazovanje. Tek nakon upisa na fakultet sam postao/la upoznat o prilikama za različite edukacije i obuke za mlade“

Nasuprot tome, učesnici fokus grupe iz RE populacije nisu učestvovali u nijednom obliku neformalnog obrazovanja. Njihov interes se primarno odnosi na sticanje znanja i vještina iz zanatskih oblasti, gdje je većina učesnika ankete iz ove populacije istakla:

„Želio bi da, kao moj otac, izučim molerski zanat“,

„Volim automobile i želio bih da budem automehaničar“.

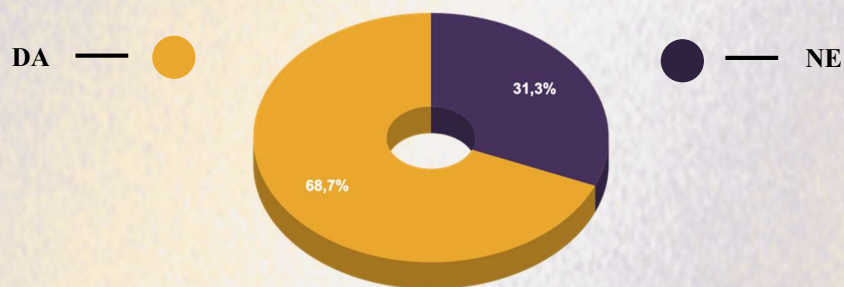
Učesnici fokus grupe iz većinske populacije su posebno istakli da je sistem formalnog obrazovanja u Crnoj Gori u velikoj mjeri zasnovan na prenosu teorijskih znanja, dok nedostaje potreban nivo primijenjenih i praktičnih znanja za studente, koji će im biti koristan prilikom ulaska u sistem zapošljavanja. Dodatni akcenat je stavljen na potrebi boljeg uvezivanja sistema formalnog i neformalnog obrazovanja, jačanjem svijesti svih odgovornih subjekata o benefitima koje neformalno obrazovanje donosi mladima.

Mladi i zapošljavanje

NEET stopa u oblasti zapošljavanja mjeri udio mladih ljudi koji mogu biti ili nezaposleni (tj. bez posla, ali ga aktivno traže) ili neaktivni (tj. ne traže aktivno zaposlenje). Mladi sa smanjenim mogućnostima se nalaze u riziku da postanu socijalno isključeni, zbog čega je potrebno da kreatori politika zapošljavanja osmisle bolje politike i programe zapošljavanja koji će biti specifično namijenjeni ovoj grupi mladih, sa posebnim akcentom na prelazak iz sistema obrazovanja u sistem zapošljavanja. Mladi ljudi mogu da se suoče sa značajnom nestabilnošću prihoda tokom tranzicije sa obrazovanja na posao, posebno u situacijama ugovora na određeno vrijeme, slabo plaćenih poslova, rada u sivoj ekonomiji, visokog rizika od otpuštanja i perioda nezaposlenosti. Poseban problem se javlja kada mladi ne mogu da se oslone na finansijsku podršku svojih porodica i imaju ograničenu ušteđevinu.

Podaci iz onlajn ankete pokazuju da je dominantna većina mladih koji su uzeli učešće u anketi trenutno zaposlena (68.7%). Međutim, procenat od 31.3% učesnika ankete koji su trenutno nezaposleni govori o značajnom broju mladih ljudi koji se nalazi u sferi ekonomske nestabilnosti, što za posljedicu ima gubitak ljudskog kapitala, jer mladi ljudi koji dugo ostaju bez posla gube priliku da steknu važno radno iskustvo i razviju profesionalne vještine. Nezaposlenost utiče i na činjenicu da mnogi mladi ljudi, suočeni sa

nedostatkom prilika u Crnoj Gori, odlučuju da emigriraju u potrazi za boljim mogućnostima. Takođe, nezaposlenost može dovesti do socijalne izolacije i marginalizacije mladih ljudi, što može imati dugoročne posljedice na njihovo mentalno zdravlje i društvenu koheziju.

Grafik br.4: Procenat zaposlenosti učesnika ankete

Nalazi fokus grupe sprovedene sa mladima i ovdje pokazuju značajan jaz u oblasti zapošljavanja između mladih iz većinske populacije u Crnoj Gori i mladih iz manjinskih naroda, sa akcentom na mlade iz RE populacije.

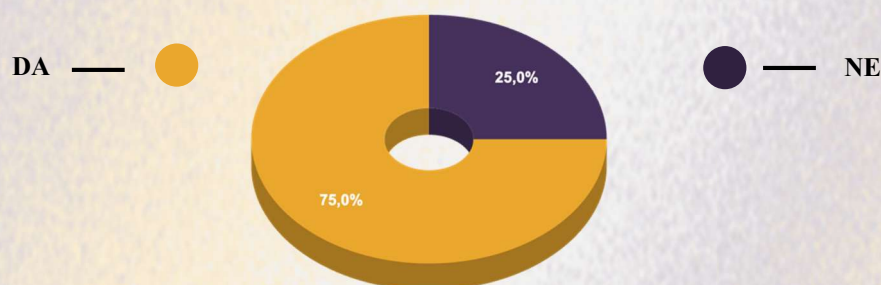
Mladi iz većinske populacije su bili zaposleni u okviru redovno prijavljenih zanimanja, gdje su dominantno zastupljena radna iskustva u obliku volonterskog rada i sezonskih poslova. Mladi iz ove grupe su istakli spremnost da ostanu u Crnoj Gori nakon završenih studija i grade svoju karijeru i budućnost. Ukoliko to nije moguće, većina njih je iskazala otvorenost za odlazak i rad van granica Crne Gore. Mladi iz ove populacije nisu sigurni da će nakon završenih studija imati priliku da odmah pronađu zaposlenje u struci za koju su se obrazovali. Većina učesnika fokus grupe je zainteresovana za razvoj samostalnih preduzetničkih ideja, ali je i identifikovana spremnost za rad u okviru javne uprave kod onih učesnika ankete koji dolaze iz oblasti društvenih nauka. Kada govorimo o mogućnostima za zaposlenje u javnoj upravi, učesnici fokus grupe iz većinske populacije su istakli da:

„Posao u javnoj upravi se može pronaći u većini slučajeva preko veze ili političke pripadnosti. Želja kod većine naših vršnjaka da radi u javnom sektoru je bazirana na generacijskim uvjerenjima o sigurnostima i benefitima koje nudi zaposlenje u javnom sektoru, uprkos niskim zaradama.“

Nasuprot tome, mladi iz RE populacije su većinski zastupljeni u okviru neformalne ekonomije, tzv., „rada na crno“. Niko od učesnika fokus grupe iz ove populacije nije prijavljen na Zavodu za zapošljavanje Crne Gore i nije imao prilike da stekne vještine koje im omogućavaju bolje prilike za zapošljavanje. Važno je naglasiti da je značajan broj mladih iz RE populacije počeo prvi put da radi u periodu ranog i srednjeg djetinjstva. Učesnici fokus grupe su istakli da:

„Poslodavci iskorišćavaju naš težak položaj i ne žele da nas prijave kada nam daju poslove. Najčešće radimo kao nadničari, gdje nas poslodavci kontaktiraju putem društvenih mreža ili lokalnih posrednika. Dešavaju se i situacije da obećane dnevnice za završeni posao nisu isplaćene i ti ljudi nas iskoriste i izbace. Nemamo načina da dobijemo ono što smo pošteno zaradili.“

U dijelu koji se odnosi na zaposlenost sa punim ili skraćenim radnim vremenom, anketa je pokazala da je 75% mladih zaposleno sa punim radnim vremenom, dok je njih 25% zaposleno sa skraćenim radnim vremenom.

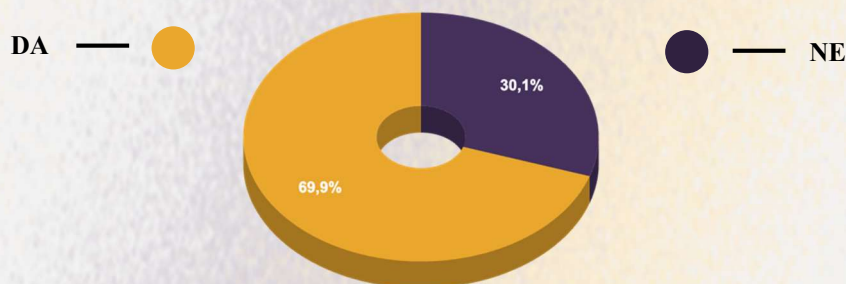
Grafik br.5: Procenat zaposlenih sa punim ili skraćenim radnim vremenom

Što se tiče dužine perioda nezaposlenosti mladih, najveći broj mladih učesnika ankete je dugoročno nezaposlen, odnosno nemaju zaposlenje u vremenskom periodu koji je duži od 2 godine (13%). 8.7% učesnika ankete je nezaposleno u vremenskom periodu koji je duži od 6 mjeseci, dok je njih 8.7% nezaposleno duže od jednog mjeseca.

Omladinski projekti i inkluzivnost mladih sa smanjenim mogućnostima

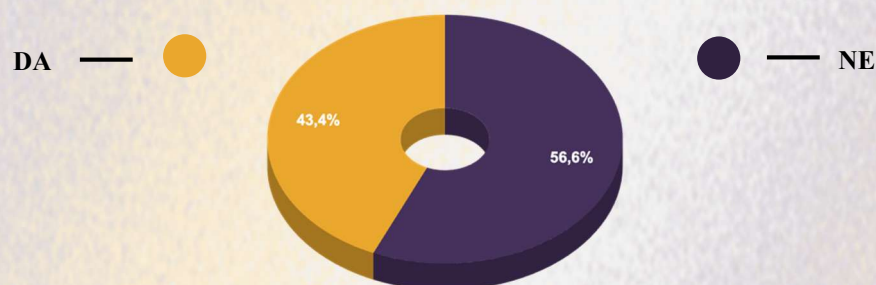
Učešće mladih u omladinskim projektima i aktivnostima je od suštinskog značaja za njihov lični i društveni razvoj. Omladinski aktivizam podržava ljudska prava mladih, doprinosi demokratskom životu i predstavlja neprocjenjiv način sticanja različitih tipova vještina za mlade ljude. Omladinski aktivizam se može definisati kao pravo mladih ljudi da imaju sredstva, prostor i mogućnosti, kao i podršku da učestvuju i utiču na odluke i da se angažuju u akcijama i aktivnostima kako bi doprinijeli izgradnji boljeg društva. Posebno je značajno istaći potrebu da mladi sa smanjenim mogućnostima moraju biti informisani o mogućnostima za učešće u omladinskim događajima i aktivnostima.

U pogledu informisanosti mladih o mogućnostima za učešće u omladinskim programima ili aktivnostima, 69.9% učesnika ankete je istaklo da je informisano o dostupnim prilikama, dok je njih 30.1% ukazalo da nije informisano o prilikama i mogućnostima za učešće u omladinskim programima i aktivnostima.

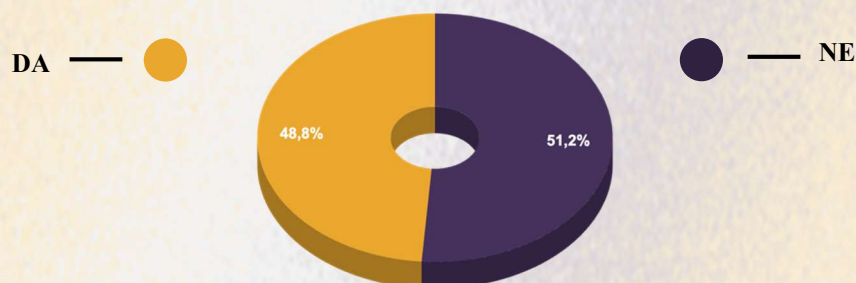
Grafik br.6: Nivo informisanosti o omladinskim programima i aktivnostima u lokalnim zajednicama

Uprkos značajnom procentu informisanosti mladih o omladinskim aktivnostima, većina učesnika (56.6%) ankete u periodu od 2021. godine do danas, nije učestvovala u nekoj nacionalnoj obuci, razmjeni ili okupljanju u kojoj su učestvovali drugi mladi ljudi.

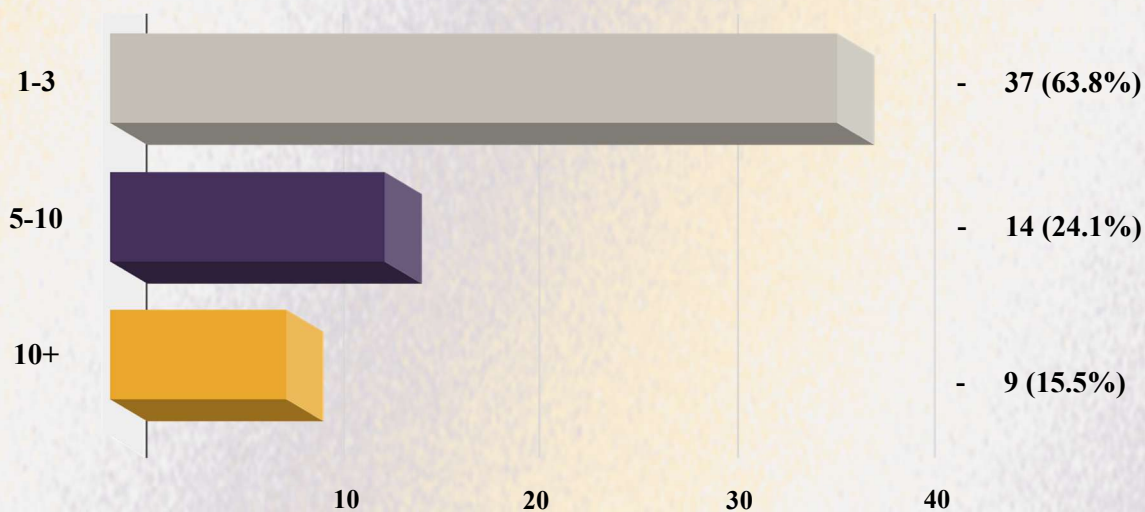
Grafik br.7: Učešće u nacionalnim omladinskim događajima/aktivnostima

Nije evidentirana značajna razlika ni kada govorimo o učešću mladih ljudi u međunarodnim obukama, razmjenama ili okupljanjima mladih, gdje je 51.2% anketiranih izjavilo da nije učestvovalo u nekom vidu međunarodnih omladinskih događaja, nasuprot njih 48.8% koji su imali priliku da učestvuju u ovom vidu omladinskih događaja ili aktivnosti.

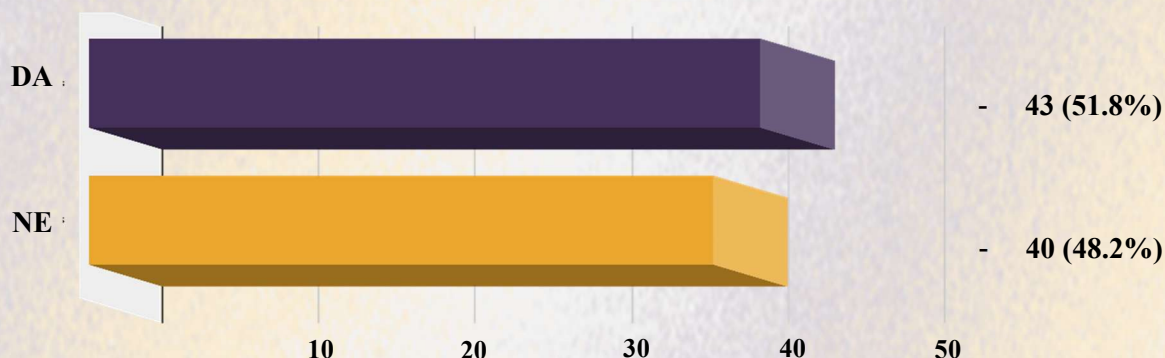
Grafik br.8: Učešće u međunarodnim omladinskim događajima/aktivnostima

Od ukupnog broja mladih koji su učestvovali na omladinskim događajima, njih 63.8% je učestvovalo u rasponu od 1-3 događaja u periodu od 2021. godine. 24.1% učesnika ankete je učestvovalo u više od 5 događaja, dok je njih 15% učestvovalo u više od 10 događaja.

Grafik br.9: Broj međunarodnih/nacionalnih događajima na kojima su mladi učestvovali

U pogledu nivoa prijavljivanja mladih na omladinske događaje, 51.8% učesnika ankete se u periodu od 2021. godine, prijavilo za učešće na neki od ovih događaja. Nasuprot tome, 48.2% mladih se nije prijavljivalo na nacionalne ili međunarodne omladinske događaje ili aktivnosti u navedenom periodu.

Grafik br.10: Prijave za učešće na međunarodnim/nacionalnim omladinskim događajima

Kada govorimo o inkluziji mladih sa smanjenim mogućnostima u omladinske aktivnosti, fokus grupa za omladinske radnike je pokazala da:

„Uključivanje mladih sa smanjenim mogućnostima u omladinske događaje i projekte se primarno sprovodi kroz lične kontakte/poznanstva sa tim mladim ljudima, saradnju sa lokalnim samoupravama, odnosno kroz saradnju sa Zavodom za zapošljavanje (ZZZCG), koji posjeduje bazu podataka o mladima na tržištu rada. Saradnja sa ZZZCG nije na potrebnom nivou u dijelu koji se odnosi na razmjenu podataka ove institucije sa omladinskim NVO.“

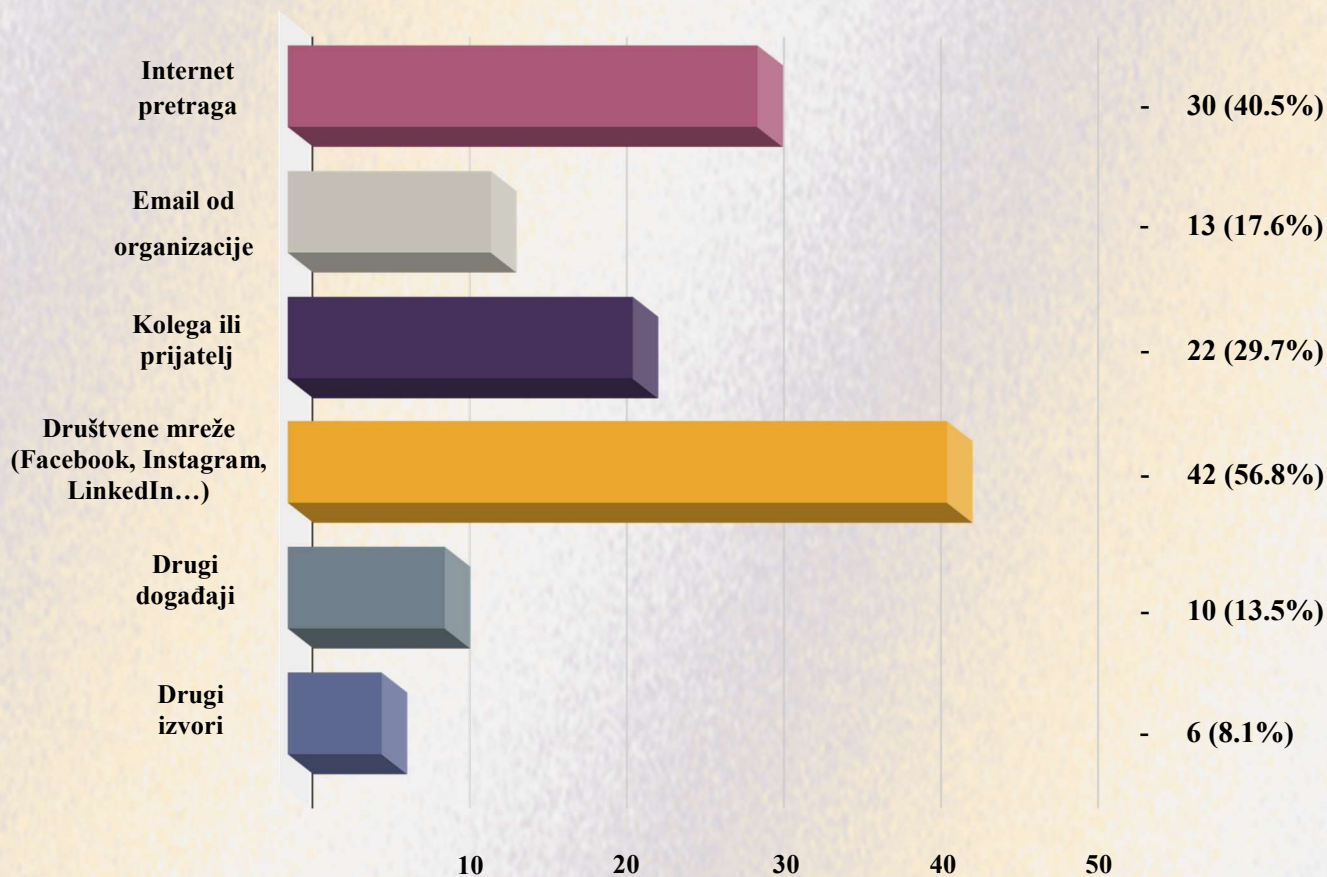
„Saradnja sa lokalnim samoupravama je na zadovoljavajućem nivou, mada se veoma često svodi na saradnju sa službenikom/com, koji imaju prethodno iskustvo rada u omladinskim NVO i razumiju položaj i probleme sa kojima se mladi suočavaju u konkretnim lokalnim zajednicama.“

Omladinski radnici su dodatno istakli da omladinske organizacije razvijaju projekte i programe namijenjene mladima, gdje je potrebna aktivnija saradnja i podrška od strane državnih organa. U nekim slučajevima je ta podrška pružena pravovremeno, dok je u drugim situacijama nepoznavanje materije i procedura od strane nadležnog organa dovelo do odlaganja sprovođenja projektnih aktivnosti.

Poseban akcenat je stavljen na:

„Značajan problem u sprovođenju omladinskih politika su nedostaci u postojećem pravnom okviru koji ne prepoznaje na adekvatan način NEET mlade i mlade sa smanjenim mogućnostima, kao i nedovoljna budžetska izdvajanja za omladinske politike. Ozbiljan problem je i veoma česta rotacija kadrova u državnim organima nadležnim za omladinske politike, što veoma često dovodi do nemogućnosti uspostavljanja dugotrajne saradnje tih organa sa omladinskim NVO i definisanja održivih politika namijenjenih mladima sa smanjenim mogućnostima.“

Kada govorimo o glavnim izvorima informacija za mlade o međunarodnim ili nacionalnim omladinskim događajima koji se organizuju, kao dominantan izvor informacija se javljaju društvene mreže (Facebook, Instagram, LinkedIn, itd.) Mladi se informišu i putem komunikacije sa svojim prijateljima ili kolegama, koji su ih obavijestili o nekom od omladinskih događaja. Takođe, mladi dobijaju informacije i putem internet pretrage, odnosno putem informacija koje dobijaju od omladinskih organizacija (mejl informacije). Najmanji broj učesnika ankete se izjasnio da dobija informacije na omladinskim događajima na kojima je učestvovao.

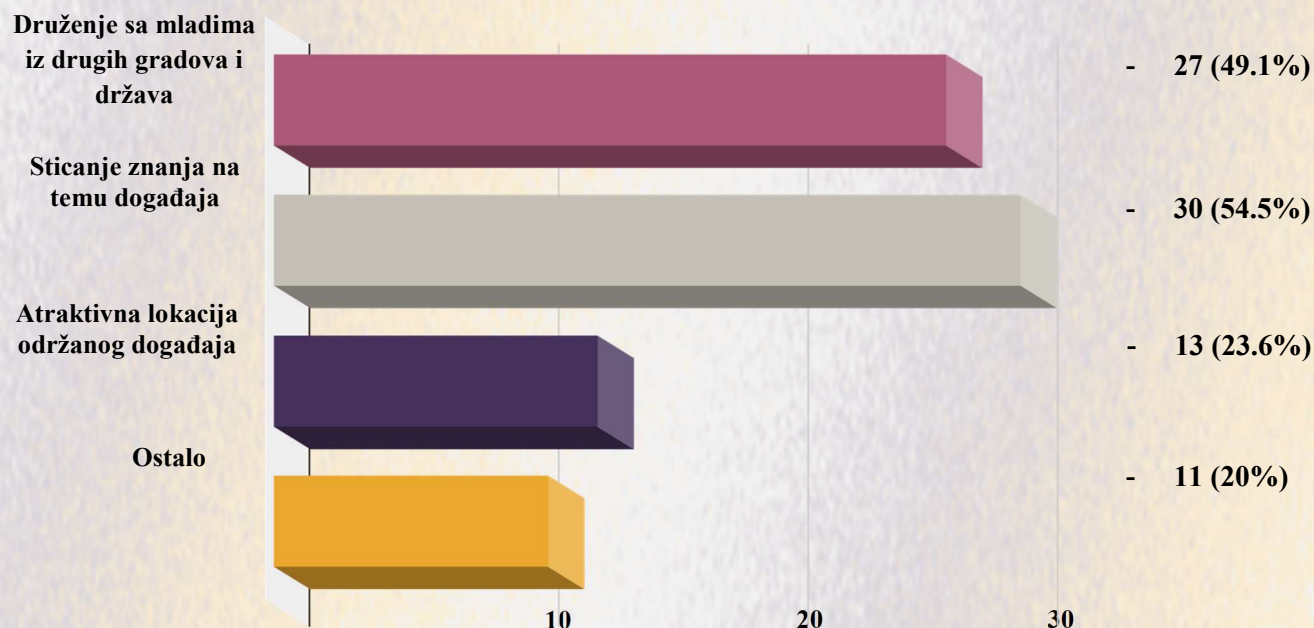
Grafik br.11: Izvori informisanja o međunarodnim/nacionalnim događajima na kojima su mladi učestvovali (više mogućih odgovora)

Navedeni izvori informisanja su potvrđeni i od strane učesnika fokus grupe za mlade, koji su istakli da:

„Društvene mreže i okruženje/prijatelji i sajтови državnih organa su glavni izvori informacija o organizaciji omladinskih projekata i aktivnosti.“

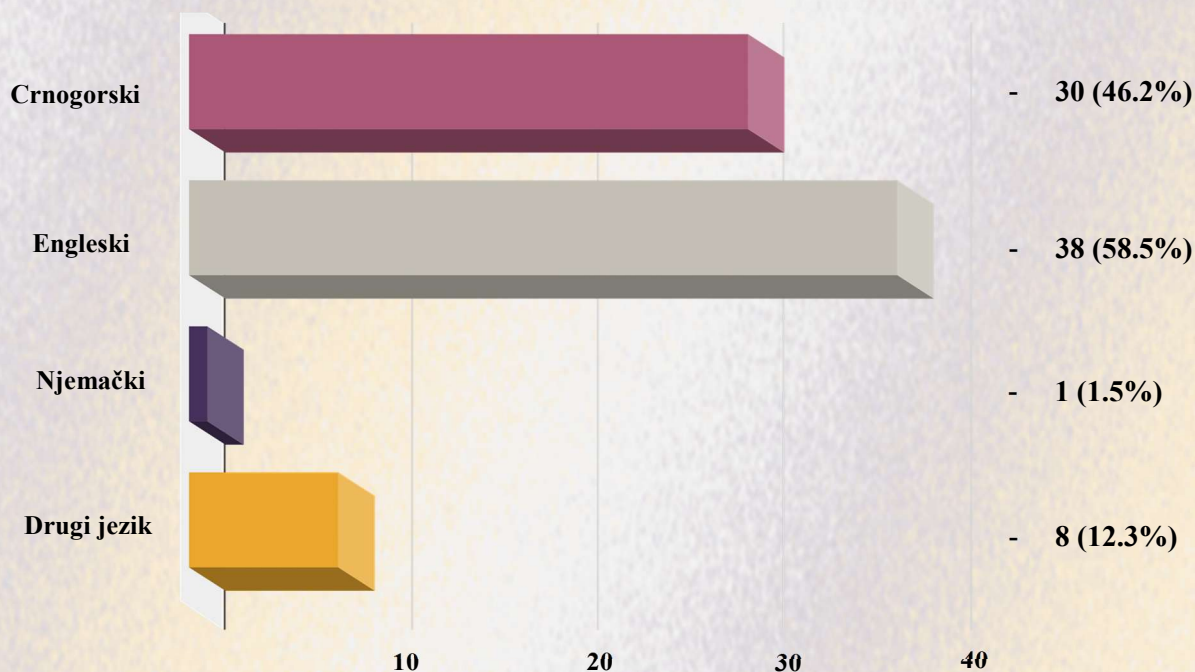
„U srednjim školama nisu nam bile dostupne u značajnoj mjeri informacije o omladinskim događajima i aktivnostima, već se upoznavanje se ovim vidom aktivnosti dogodilo kada smo upisali fakultet. Evidentna je i neusklađenost formalnog i neformalnog obrazovanja, posebno u srednjoškolskom periodu gdje ne postoji veliko razumijevanje profesora o potrebi da budemo uključeni u omladinske aktivnosti van formalnog obrazovanja.“

Dodatno, anketa pokazuje da se mladi prijavljuju na omladinske događaje i aktivnosti primarno iz cilja sticanja novih znanja i vještina o temama događaja, kao i prilika da steknu nova poznanstva i kontakte sa mladima iz drugih gradova, odnosno država.

Grafik br.12: Motivacija za prijavljivanje na međunarodne/nacionalne omladinske događaje (više mogućih odgovora)

U pogledu radnog jezika događaja na kojima su mladi učestvovali, najveći broj mladih je učestvovao na događajima međunarodnog karaktera, gdje je engleski jezik bio zastupljen kao primarni jezik konkretnog događaja ili aktivnosti. Nakon toga slijede nacionalni omladinski događaji, gdje je crnogorski jezik bio osnovni radni jezik događaja.

Grafik br.13: Radni jezik poslednjeg omladinskog događaja na koji su mladi učestvovali

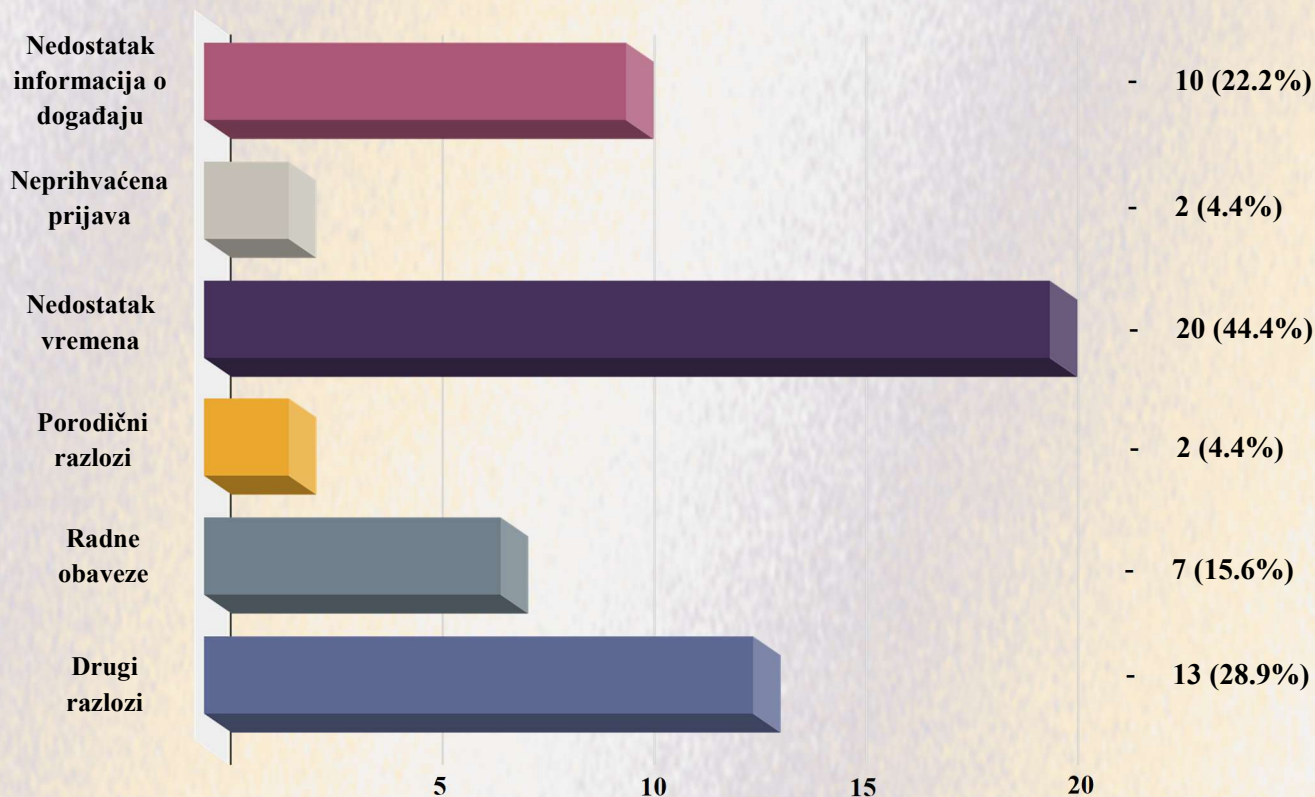
Fokus grupa sa omladinskim radnicima je pokazala da je potrebno obezbijediti različite vidove podrške omladinskim organizacijama, u cilju jačanja njihovih kapaciteta za uključivanje mladih sa smanjenim mogućnostima u omladinske projekte i aktivnosti. Primarno se radi o sledećim vidovima podrške:

- Finansiranje NVO organizacija ne može isključivo biti zasnovano na projektnoj osnovi. Saradnja sa lokalnim samoupravama se često svodi na godišnje finansiranje projekata NVO. Veoma su zastupljene situacije gdje lokalne samouprave ne uplaćuju redovno i u predviđenim rokovima dodijeljena sredstva omladinskim organizacijama, što otežava sprovođenje planiranih aktivnosti za mlade.
- Omladinske organizacije iz ruralnih područja imaju potrebu za jačanjem vještina i znanja za pisanje predloga omladinskih projekata, kao i jačanje saradnje sa drugim omladinskim organizacijama.
- Potrebno je organizovati trenigne za jačanje kapaciteta manjih omladinskih organizacija, primarno iz sjevernog i južnog regiona.
- Jačanje partnerstva i saradnje sa omladinskim organizacijama iz regiona Zapadnog Balkana.

Prepreke/barijere za učešće mladih u omladinskim projektima i aktivnostima

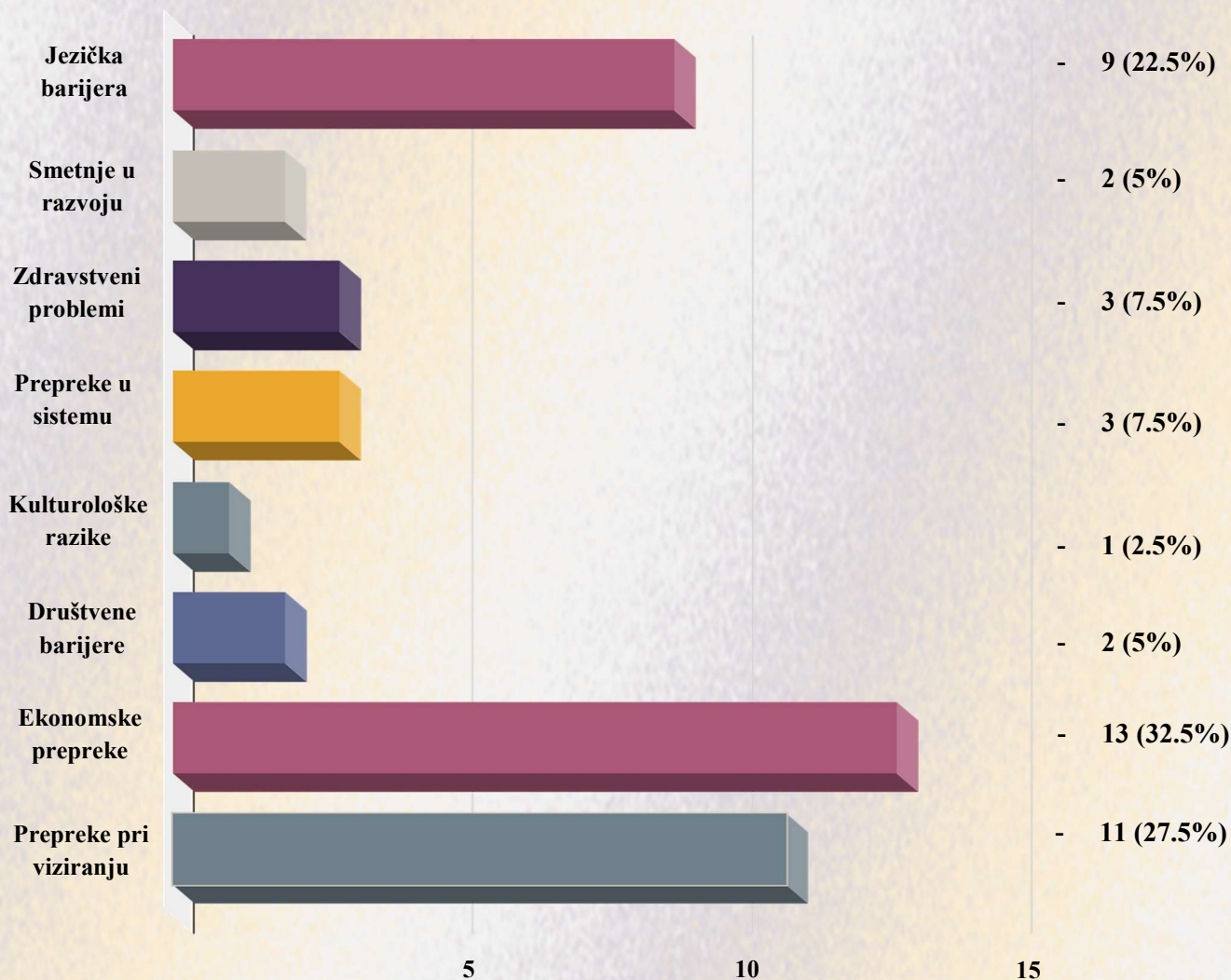
Koristi od učešća mladih u svim aspektima omladinskog aktivizma su značajne. Uprkos jasnim dokazima da postoji potreba da mladi ljudi kroz omladinski i građanski aktivizam budu dio osmišljavanja i sprovođenja javnih politika čiji su oni upravo i primarna meta, postoje barijere i izazovi koji ometaju učešće mladih na sistemski način. Barijere mogu biti sistemske, kada se odnose na to kako institucije i društvo percipiraju i angažuju mlade, ili povezane sa načinom na koji mladi ljudi vide svoju ulogu u društvu.

Kada govorimo o najčešće zastupljenim preprekama i barijerama za učešće u omladinskim događajima i aktivnostima, mladi su primarno prepoznali one prepreke koje se odnose na nedostatak slobodnog vremena za učešće u ovom tipu aktivnosti. Međutim, značajan procenat mladih (22.2%), je istakao da uopšte nisu bili upoznati sa održavanjem ovih događaja, što ih je onemogućilo da se prijave za učešće u događajima ili aktivnostima. Radne obaveze mladih predstavljaju dodatnu prepreku za prijavljivanje i učešće.

Grafik br.14: Razlozi za neučestvovanje u međunarodnim/nacionalnim omladinskim događajima

Mladi su se primarno izjasnili da su morali da savladaju ekonomske prepreke (nizak životni standard, niska primanja, učenici koji moraju da rade da bi se izdržavali, zavisnost od sistema socijalne zaštite, dugotrajna nezaposlenost, nesigurne situacije ili siromaštvo, itd.), kako bi učestvovali na nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima. Posebno je potrebno istaći učešće na međunarodnim omladinskim događajima, gdje su mladi istakli prepreke za putovanje, odnosno boravak u zemljama u kojima su se održavali omladinski događaji, kao jedan od ključnih razloga koji su otežali njihovo prijavljivanje i učešće na tim događajima. Takođe, jezičke barijere koje se odnose na nizak nivo poznavanja jezika na kojima se održavao omladinski događaj su predstavljale prepreku za značajan broj učesnika ankete.

Grafik br.15: Glavne barijere za učešće na nacionalnim/međunarodnim omladinskim događajima

Rezultati dobijeni anketom su potvrđeni i kroz sprovedenu fokus grupu sa mladima, gdje je istaknuto da:

„Nedostatak novca je jedan od glavnih razloga zašto nisam uzeo učešće u omladinskim događajima, posebno onim koji se organizuju van Crne Gore“

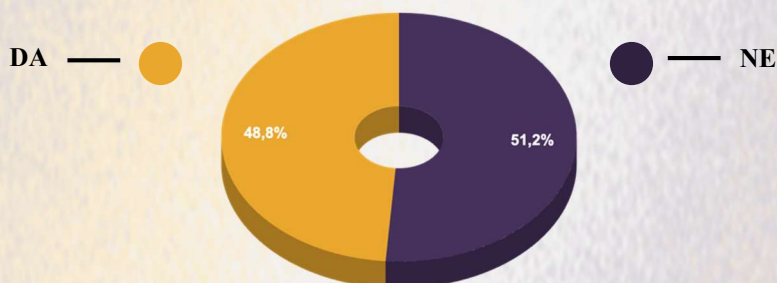
„Roditelji, profesori i društvo me nisu podsticali da učestvujem u omladinskim aktivnostima, posebno u periodu kada sam bio u srednjoj školi.“

Značajno je ukazati i na stavove omladinskih radnika u pogledu glavnih prepreka sa kojima se oni suočavaju prilikom organizacije omladinskih aktivnosti i uključivanja mladih:

„Nezainteresovanost određenog broja mladih se ogleda u nedostatku vremena za učešće i neprepoznavanju značaja teme za njih lično. Veoma često je zastupljen i negativni pogled određenih mladih prema radu NVO organizacija. Mladi su posebno zainteresovani za radionice ili treninge na kojima mogu da dobiju sertifikat ili su radionice organizovane od strane bolje prepoznatih omladinskih organizacija.“

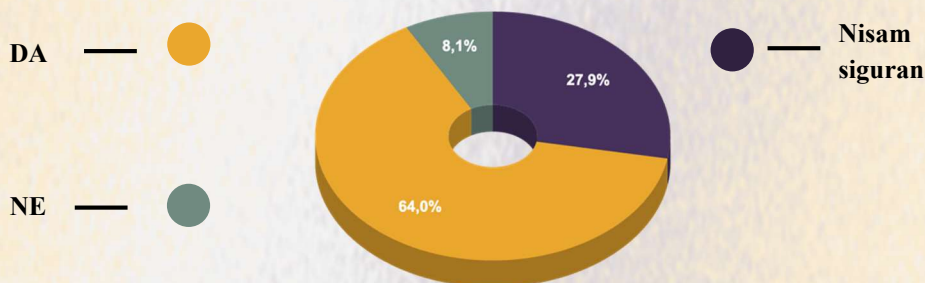
„U južnom i centralnom regionu je u prethodnom periodu došlo do doseljavanja značajnog broja mladih ljudi sa istoka Evrope, zbog čega se veoma često javljaju jezičke barijere za njihovo uključivanje u omladinske događaje i projekte.“

Većina mladih koji su učestvovali u anketi (51.2%) je istakla da u periodu od 2021. godine, nije bila informisana o nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima ili aktivnostima, dok je njih 48.8% posjedovalo informacije različitog tipa o organizaciji navedenih događaja.

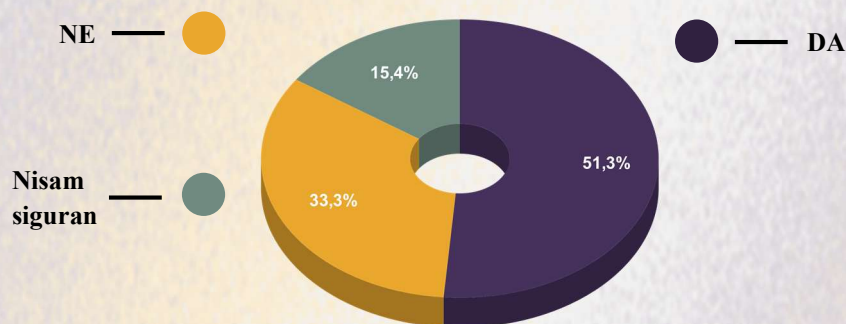
Grafik br.16: Procenat informisanosti mladih koji nisu učestvovali u omladinskim događajima o prilikama za učešće u omladinskim događajima/aktivnostima

64% mladih smatra da bi imali određene koristi od učešća u nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima, dok njih 27.9% nije sigurno u pogledu koristi ili benefita koje bi mogli imati od učešća u ovom tipu događaja.

Grafik br.17. Procenat mladih koji smatraju da bi imali benefita od učešća u nacionalnim/međunarodnim omladinskim događajima

Mladi koji se u periodu od 2021.-2025. godine, nisu prijavljivali na nacionalne ili međunarodne omladinske događaje ili aktivnosti, smatraju da bi im učešće na navedenim događajima donijelo određene benefite.

Grafik br.18: Procenat mladih koji smatraju da bi imali benefita od učešća u omladinskim događajima (mladi koji nisu učestvovali u omladinskim događajima u periodu od 2021. godine)

Kada govorimo o primarnim benefitima koje su mladi stekli učešćem u nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima ili aktivnostima, anketa je stavila primarni akcenat na sticanje vještina za rješavanje problema i razvoj kritičkog mišljenja kod mladih. Takođe, mladi smatraju da je razvijanje lične kreativnosti i sticanje komunikacionih vještina jedan od glavnih razloga za učešće u omladinskim događajima i aktivnostima. Pored navedenog, uvažavanje različitih kultura i interakcija sa mladima koji dolaze iz različitih društvenih grupa predstavlja jedan od ključnih razloga koje mladi ističu kao osnovnu motivaciju za učešće u ovom tipu događaja.

Mladi koji su učestvovali u fokus grupi su istakli da:

„Zainteresovan sam za učešće u razvoju omladinskih politika i drugih javnih politika koji su od značaja za mlade, posebno onih koje se odnose na moj grad.“

„Želio bih da učestvujem u projektima koji razvijaju preduzetništvo i svim sličnim projektima koji su okrenuti ka mladima“.

„Smatram da je učenje korišćenja modernih digitalnih alatki značajno za sve mlade ljude u današnjem vremenu“.

Fokus grupa sa omladinskim radnicima je ukazala da se kao glavni motivi mladih za učešće u omladinskim aktivnostima javljaju:

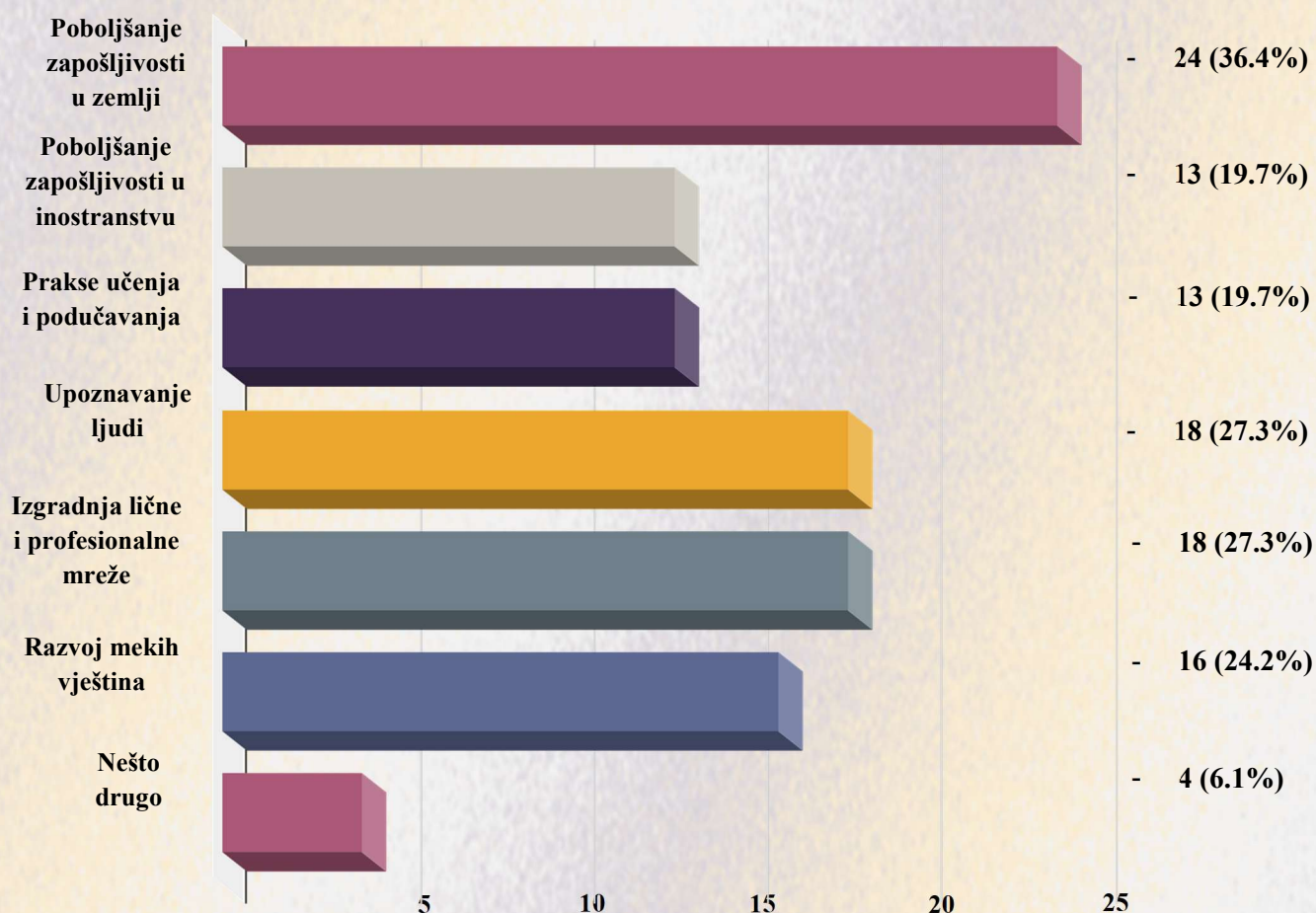
„Mladi imaju različitu motivaciju za učešće u omladinskim događajima. Neki će doći da bi izbjegli školsku nastavu, dok drugi mladi prepoznaju prilike za upoznavanje i druženje sa drugim mladim ljudima, odnosno prilike za putovanje unutar ili van Crne Gore. Zainteresovanost za temu događaja je isto vrlo važan motiv mladih.“

„Kao dodatni motiv mladih za učešće u projektima se javlja i mogućnost honorarnog rada na sprovođenju projekta, što je praksa koja je posebno zastupljena u ekonomski slabije razvijenim regionima Crne Gore. Evidentno je i postojanje znatno manjeg broja omladinskih udruženja u sjevernom regionu, posebno u usporedbi sa drugim regionima Crne Gore. To je u velikoj mjeri povezano sa podacima koji pokazuju trend iseljavanja mladih sa sjevera, primarno ka Glavnom Gradu Podgorici, ali i njihovom odlasku van Crne Gore.“

Omladinski radnici koji rade sa mladima iz ruralnih područja ukazuju na veoma visok nivo njihovog interesovanja za učešće u omladinskim aktivnostima koje njihove organizacije organizuju. Međutim, u mnogim ruralnim sredinama/selima evidentan je nedostatak mladih ljudi koji bi mogli učestvovati u

projektima. Dodatni problem za rad omladinskih organizacija, posebno onih koje vode žene, se ogleda u ostacima tradicionalnog okvira muško-ženskih odnosa koji su i dalje zastupljeni u ruralnim područjima, što nekada usporava razvoj i sprovođenje projekata.

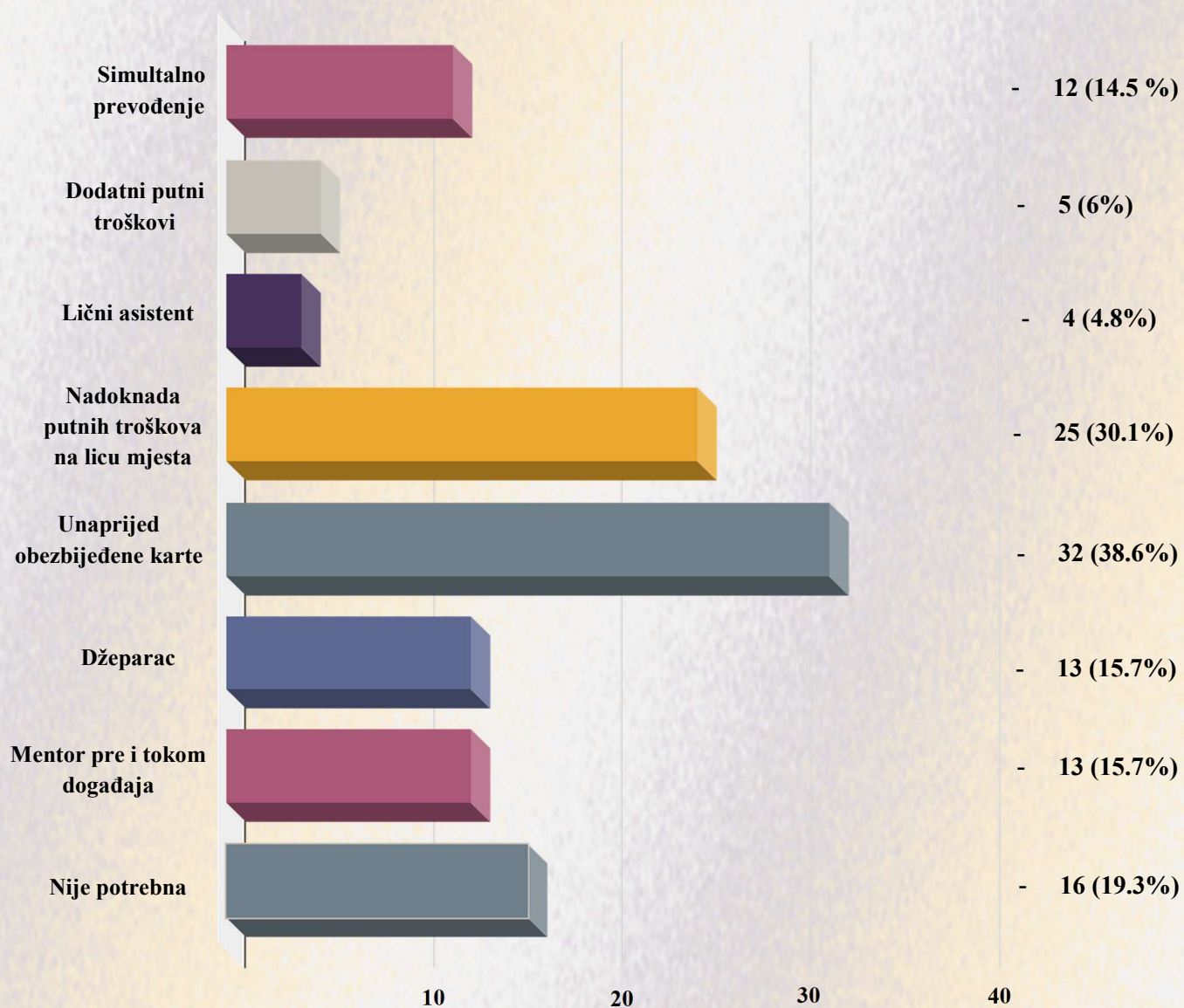
Posebno je važno istaći da poboljšanje prilika za buduću zapošljivost, upoznavanje novih ljudi i izgradnja lične i profesionalne mreže kontakata predstavljaju ključne primjere motivacije za one mlade koji smatraju da učešće u nacionalnim ili međunarodnim omladinskim događajima predstavlja benefit za njih kao individue.

Grafik br.19: Teme omladinskih događaja koje zanimaju mlade (više mogućih odgovora)

U pogledu podrške koja je potrebna mladima za učešće u omladinskim događajima ili aktivnostima, rezultati ankete su pokazali da mladi primarni akcenat stavljaju na ekonomske i finansijske aspekte učešća u omladinskim događajima, i to:

- Obezbeđivanje putnih karata od strane organizatora za omladinske događaje koji se organizuju van mjesta prebivališta mladih,
- Nadoknadi svih oblika putnih troškova tokom trajanja omladinskog događaja ili aktivnosti,
- Naglasak je stavljen i na potrebi aktivnog rada i saradnje sa mentorima, tokom i nakon perioda održavanja konkretnog omladinskog događaja ili aktivnosti.

Grafik br.20: Vrste podrške za učešće u omladinskim događajima (više mogućih odgovora)

Preporuke

U skladu sa prethodno predstavljanim rezultatima istraživanja, u narednom periodu razvoja omladinskih politika potrebno je staviti veći akcenat na položaj mladih sa smanjenim mogućnostima, kroz:

- Stvaranje više i jednakih mogućnosti za sve mlade da učestvuju u obrazovanju i na tržištu rada. Poseban značaj je potrebno staviti na razvoj zakonskih i strateških rješenja u ovim oblastima koji prepoznaju mlade sa smanjenim mogućnostima kao posebnu ciljnu grupu u okviru NEET populacije i generalne populacije mladih u Crnoj Gori.
- Prilikom razvoja omladinskih javnih politika na lokalnom nivou je potrebno osigurati zastupljenost mladih u procesima razvoja ovih politika, primarno kroz informisanje i animiranje mladih za učešće putem svih relevantnih sredstava informisanja, sa akcentom na veći nivo korišćenja digitalnih tehnologija prijemčivih za mlade ljude.
- Potrebno je prikupiti precizne podatke o procentu i broju NEET mladih u Crnoj Gori, odnosno podatke koji prepoznaju i obuhvataju specifičnu kategoriju mladih sa smanjenim mogućnostima. Navedeni podaci će predstavljati osnovu za definisanje javnih politika koje će targetirati potrebe ove grupe mladih.
- Podsticanje međusektorskog pristupa u rješavanju problema isključenosti mladih sa smanjenim mogućnostima u oblastima kao što su obrazovanje i zapošljavanje. To se primarno odnosi na položaj mladih iz RE populacije, koji se suočavaju sa značajnim preprekama u sistemu obrazovanja i zapošljavanja, zbog čega je potreban proaktivniji pristup svih nadležnih organa i partnerskih organizacija kako bi se stvorili uslovi za ravnopravno učešće mladih iz ove populacije. Posebno je potrebno razviti rješenja namijenjena za mlade koji žive u siromašnijim regionima Crne Gore, kao što je sjeverni region.
- Reforma sistema obrazovanja u Crnoj Gori u narednom periodu mora staviti veći akcenat na uvezivanje formalnog i neformalnog obrazovanja, sa naglaskom na veći nivo informisanja mladih o prilikama za omladinski aktivizam. Značajno je i da bude podignuta svijest nastavnog kadra u obrazovnim institucijama o prednostima koje učešće u omladinskom aktivizmu pruža mladima u pogledu njihovog ličnog i društvenog razvoja.
- Podrška razvoju interkulturalne svijesti i aktivna borba protiv predrasuda sa kojima se suočavaju mladi iz manjinskih i ugroženih grupa, sa akcentom na mlade iz RE populacije.
- Potrebno je obezbijediti dodatnu podršku ostvarivanju punog potencijala omladinskog rada, kroz osiguranje svih vidova podrške razvoju omladinskih projekata i aktivnosti namijenjenih mladima sa smanjenim mogućnostima, gdje je fokus na finansijskoj podršci i jačanju kapaciteta omladinskih organizacija i radnika za kreiranje i sprovođenje ovog tipa projekata. Posebno je važno jačanje saradnje između lokalnih samouprava i omladinskih organizacija, sa naglaskom na nedovoljno afirmisane omladinske organizacije u južnom i sjevernom regionu Crne Gore kojima je potrebna veća podrška za jačanje njihovih kapaciteta.
- Jačanje međusobne saradnje i uvezivanje omladinskih organizacija iz južnog i sjevernog regiona, sa akcentom na ruralna područja, je ključno, posebno u dijelu koji se odnosi na prenos znanja i

iskustva sa afirmisanih omladinskih organizacija na organizacije koje grade svoje kapacitete za razvoj i implementaciju projekata.

- Omladinske organizacije moraju razviti efektivnije načine informisanja mladih o omladinskim projektima i aktivnostima koje sprovode, sve u cilju uključivanja i dopiranja do onih mladih koji nemaju mogućnosti da učestvuju u ovim vidovima omladinskog angažmana. Akcenat je na informisanju mladih iz manjinskih zajednica, kao i mladih koji žive u ruralnim područjima.

Bibliografija

- Anketa o radnoj snazi za 2023. godinu, MONSTAT, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=2088&pageid=22>
- Bonski proces, <https://www.bonn-process.net/>
- Eurofound, NEET, <https://www.eurofound.europa.eu/en/topic/neets#:~:text=In%202023%2C%2011.2%25%20of%20the,been%20steadily%20declining%20since%20then.>
- Evropska komisija, Učesnici sa smanjenim mogućnostima, <https://wikis.ec.europa.eu/display/NAITDOC/Participant+with+fewer+opportunities>
- Garancija za mlade, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=en>
- Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2024. godinu, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2024_en
- Mladi u pokretu, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0169_EN.html
- MONSTAT, Obrazovanje, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=75&pageid=75>
- MONSTAT, Stanovništvo Crne Gore prema starosti i polu, https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20I_cg.pdf
- Nacionalna strategija zapošljavanja 2021–2025, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/02/predlog-nacionalne-strategije-zaposljavanja-2021-2025-s-predlogom-akcionog-plana-zaposljavanja-za-2021-godinu.pdf>
- Preporuka Savjeta od 30. oktobra 2020. o Mostu do poslova – Jačanje Garancije za mlade i zamjena, Preporuke Savjeta od 22. aprila 2013. o uspostavljanju Garancije za mlade 2020/C 372/01, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2020.372.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2020%3A372%3ATOC
- Regional Cooperation Council (RCC), Studija o zaposlenosti mladih na Zapadnom Balkanu, <https://www.rcc.int/download/docs/Study-on-Youth-Employment-in-the%20Western-Balkans-08072021.pdf/7464a4c82ee558440dfbea2e23028483.pdf>
- Rezolucija EU Savjeta i predstavnika vlada država članica koji se sastaju u okviru Savjeta od 22. maja 2008. o učešću mladih sa smanjenim mogućnostima, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/participation-of-young-people-with-fewer-opportunities.html?fromSummary=15>
- Strategija razvoja stručnog obrazovanja 2020-2024, <https://www.gov.me/dokumenta/3f8ece83-b549-4c84-8ae9-a8620ff67928>
- Strategija za mlade 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>
- Strategija za mlade Evropske unije 2019-2027, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/en/pdf>
- Strategiji obrazovanja odraslih 2015-2025, <https://media.gov.me/media/gov/2024/mif/2014/razno-82/startegija-obrazovanja-odraslih.pdf>
- Ugovor o funkcionisanju EU, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0011.01/DOC_3&format=PDF
- UNDP, RELOAD, Istraživanje i procjena lokalnih politika koje se odnose na mlade i potrebe mladih u 15 lokalnih samouprava, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022->

[06/Istra%C5%BEivanje%20i%20procjena%20omladinskih%20politika%20i%20potreba%20mladih%20u%2015%20LSU_0_1.pdf](#)

- Zakon o mladima, <https://www.gov.me/dokumenta/e1ac770f-706f-4ba9-99e3-790b64ba464f>
- Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2015/05/Zakon-o-nacionalnim-strucnim-kvalifikacijama.pdf>
- Zakon o obrazovanju odraslih, <https://www.gov.me/dokumenta/439c7ed8-b8b6-4c79-9cbc-1988c42551e4>
- Zakon o radu, <https://www.gov.me/dokumenta/39fd6499-9069-48d0-a5ce-ecb04f1797ec>
- Zakon o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem, <https://www.gov.me/dokumenta/3001ff9c-561b-483a-a908-739013707d85>
- Zakon o volonterskom radu, http://amrrs.gov.me/sites/default/files/documents/library/Zakon%20o%20volonterskom%20radu_0.pdf
- Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti, <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2017/10/Zakon-o-zaposljavanju-i-ostvarivanju-prava-iz.pdf>
- Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Januar 2025, Mjesečni statistički izvještaj, <https://www.zzzcg.me/uploads/documents/phpMNIId7D.pdf>

**Co-funded by
the European Union**

Ministarstvo
regionalno-investicionog
razvoja i saradnje sa
nevladinim organizacijama

„Not Neat to be NEET” non-profit project is co-funded by the European Union.

Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the EACEA can be held responsible for them. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the EACEA can be held responsible for them.

“Not Neat to be NEET” neprofitni projekat kofinansira Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama Crne Gore.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Nevladine organizacije Glas i ne odražavaju nužno stavove Ministarstva regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama.